

ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Кафедра журналістики

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Мовна та стильова норми на українському телебаченні в умовах асиметричного білінгвізму»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0618-ж
спеціальності 061 – журналістика
(освітня програма «Журналістика»)

Савченко М. О.

Керівник: к. філол. н., доц.

Мірошниченко П. В.

Рецензент: к. філол. н., доц.

Горбенко І. Ф.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 061 – «Журналістика»
Освітня програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Любченко Ю. В.

«_____» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Савченку Максимові Олександровичу

1. Тема роботи – «Мовна та стильова норми на українському телебаченні в умовах асиметричного білінгвізму» (Language and Stylistic Rules on Ukrainian Television in Conditions of Asymmetric Bilingualism), керівник роботи: Мірошніченко Павло Васильович, к. філол. н., доц., затверджені наказом ЗНУ № 713-с. від «15» травня 2019 року
2. Строк подання студентом роботи (проекту) до 26 грудня 2019 року..
3. Вихідні дані до роботи: праці таких дослідників: А. Алтухова, Т. Ємець, В. Іванишина, П. Мірошніченко, В. Німчук, О. Пономарів, О. Сербенська та інших.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) схарактеризувати тип двомовності в Україні, визначивши причини її формування та наслідки розвитку; 2) дослідити специфіку мовного квотування національного інформаційного продукту в умовах державної мовної політики; 3) провести моніторинг програмного продукту національного телемовника; 4) проаналізувати прояви й оцінити дотримання мовної та стильової норми за результатами моніторингу; 5) визначити позитивні і

негативні чинники впливу на стан і розвиток мовної та стильової норм сучасної української літературної мови.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Мірошніченко П. В., доцент	26.05.2019	26.05.2019
1 розділ	Мірошніченко П. В., доцент	23.07.2019	23.07.2019
2 розділ	Мірошніченко П. В., доцент	25.10.2019	25.10.2019
Висновки	Мірошніченко П. В., доцент	18.12.2019	18.12.2019

6. Дата видачі завдання – 21.05. 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначити мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Написати попередній варіант вступу і змісту.	26.05.2019	Виконано
2.	Підібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела.	30.06.2019	Виконано
3.	Написання вступу і змісту	14.08.2019	Виконано
4.	Написання розділу 1	01.10.2019	Виконано
5.	Написання розділу 2	01.11.2019	Виконано
6.	Пройти попередній захист на кафедрі	05.12.2019	Виконано
7.	Виправити недоліки, сформулювати висновки, оформити додатки.	30.12.2019	Виконано
8.	Здати роботу на нормоконтроль, пройти рецензування.	10.01.2020	Виконано

Студент _____

Савченко М. О

Керівник роботи (проекту) _____

Мірошніченко П. В

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

Чабаненко М. В.

РЕФЕРАТ

Тема кваліфікаційної роботи магістра: «Медіаосвітня діяльність новинних інтернет-ЗМІ». Сторінок основного тексту – 77, використаних джерел – 90.

Мета роботи полягає в тому щоб охарактеризувати основні випадки порушення мовної та стильової норми на вітчизняному телебаченні.

Завдання:

1. Схарактеризувати тип двомовності в Україні, визначивши причини її формування та наслідки розвитку.
2. Дослідити специфіку мовного квотування національного інформаційного продукту в умовах державної мовної політики.
3. Провести моніторинг програмного продукту національного телемовника.
4. Проаналізувати прояви й оцінити дотримання мовної та стильової норми за результатами моніторингу.
5. Визначити позитивні і негативні чинники впливу на стан і розвиток мовної та стильової норм сучасної української літературної мови.

Об'єкт дослідження – магістерської роботи є програми новин телеканалу «24 канал» з 30.10.2019 р. до 30.11.2019 р.

Предмет дослідження – є мовлення телеведучих, зокрема дотримання ними орфоепічних, акцентуаційних мовних і стильових норм сучасної української літературної мови.

Методи дослідження: аналіз та синтез, порівняльно-зіставний аналіз, моніторинг.

Теоретико-методологічна основа дослідження. основу роботи складають праці таких вітчизняних та закордонних дослідників лінгвістики, соціолінгвістики, мовної політики та планування, мови мас-медіа, як А. Алтухова, В. Іванишина, В. Німчука, І. Михайлина, П. Мірошниченко, Т. Ємець та ін.

Наукова новизна: одержаних результатів полягає в спробі зафіксувати,

проаналізувати та систематизувати за допомогою надійного науково-методологічного інструментарію практику використання сучасної української літературної мови в інформаційній діяльності всеукраїнського телевізійного каналу в умовах асиметричної двомовності.

Вперше:

1. Проведено моніторинг програми новин телеканалу «24 канал» з 30.10.2019 р. до 30.11.2019 р. з метою визначити стан мовної та стильової норми сучасної української літературної мови на телебаченні.

Удосконалено:

1. Методику оцінювання дотримання мовної та стильової норми на українському телебаченні в умовах білінгвізму

Набуло подальшого розвитку:

1. Вивчення позитивних та негативних чинників впливу на стан і розвиток мовної та стильової норм сучасної української літературної мови.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати цієї роботи можуть бути використані під час подальших наукових розробок, при написанні рефератів, курсових і дипломних робіт. Також робота може бути використана для подальшого вивчення цієї теми.

Теоретичне значення дослідження:

Теоретичне значення результатів: дослідження буде в нагоді студентам та викладачам факультетів журналістики, при написанні курсових і кваліфікаційних робіт.

Ключові слова: мовний закон, закон про мову, квотування, 24 канал, двомовність, українська мова.

ЗМІСТ

Завдання	2
Реферат	4
Вступ.....	7
Розділ 1. Мовна ситуація та мовна політика в Україні: проблеми та перспективи в мас-медійній сфері.....	11
1.1 Специфіка мовного квотування національного інформаційного продукту в світлі державної мовної політики.....	11
1.2 Асиметричний білінгвізм в Україні: характер, причини розвитку та поширення	29
Розділ 2. Стан мовно-стильової норми сучасної української літературної мови у вітчизняному телевізійному просторі.....	48
2.1. Характеристика проведення моніторингу на тему «Мовна та стильова норма в українському телеефірі».....	48
2.2. Результати моніторингу програмного продукту телеканалу «24 канал».....	71
Висновки.....	79
Список використаної літератури.....	84
Додаток А. Результати моніторингу програмного продукту телеканалу «24 канал».....	91
Summary	103

ВСТУП

Після відновлення Україною Незалежності єдиною державною мовою в країні була визначена українська. Зокрема, це було закріплено в Конституції, але, крім окремої статті в основному законі, для розвитку поширення та домінування української фактично нічого не робилося.

Крім того, значення державної мови постійно намагалися применшити проросійські політик та громадські діячі, які також просували надання статусу другої державної чи офіційної російській мові. Така ситуація тривала до 2014 року, коли на підйомі національної свідомості після Революції та початку військової агресії українська почала повертатися в різні сфери вжитку природним шляхом.

Однак такі процеси конче потребували законодавчого закріплення, адже опір проросійського сегменту тільки зростав. Проте ухвалення повноцінного мовного закону, який реально, а не формально надав би українській статусу державної, затягнувся на п'ять років. Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який набув чинності у 2019 році, серед іншого, повернув українську до навчальних закладів, зробив обов'язковою в державних органах та сфері гостинності. Крім того, ним було закріплено домінування української мови в медіапросторі, що надзвичайно важливо в умовах інформаційного протистояння з Росією як державою-агресоркою.

Варто зазначити, що прийняттю мовного закону передувало декілька актів, які регулювали статус української в засобах масової інформації. Завдяки їм було продемонстровано, що державна мова є життєздатною та цікавою, суспільство готове її сприймати незалежно від області проживання.

Так, з 8 листопада 2016 року в Україні набув чинності перший закон, яким передбачалося квотування українськомовного продукту у вітчизняному інформаційному просторі. Закон «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо частки пісень державною мовою в

музичних радіопрограмах і радіопередачах)» передбачав збільшення української мови в радіоефірі.

Вказані закони, безумовно, кардинально змінили мовну ситуацію в українському медіапросторі. Незважаючи на критику окремих учасників ринку, квоти на радіо не тільки не спричинили проблем, а й урізноманітнили продукт мовників. До того ж, відповідно до результатів моніторингів, вже в перший рік дії квоти на українську мову її частка в ефірі значно перевищувала передбачені законом межі.

Відповідна ситуація складалась і на телебаченні. Уже 2017 року, за результатами моніторингу, проведеного Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення з 12 по 17 лютого 2017 року, ряд телеканалів мовили з часткою української мови на рівні 93-100%.

А дослідження, проведене Нацрадою 2018-2019 року, засвідчило, що майже всі національні телеканали перевиконують квоту для української мови – використовують її в обсязі 93-100% від мови програмного продукту.

Крім збільшення фактичного об'єму використання української мови в ефірах загальнонаціональних телеканалів, квоти змогли витіснити програмний продукт, вироблений у Росії. Це, зокрема, допомогло покращити позиції України в умовах гібридної війни, де телебачення та контент використовують для впливу на суспільство.

Попри безумовну користь законодавчого врегулювання використання української мови в інформаційному просторі, після введення законів у дію постав ряд питань. Зокрема, про якість мови, яку транслюють мовники. Багато учасників виробництва контенту довгий час послуговувались у професійній діяльності російською і сам продукт робили російськомовним. Крім того, можна говорити, що на окремих телеканалах було дещо упереджене чи навіть вороже ставлення до української мови та квот. Це могло призвести до випадкового чи свідомого викривлення мовної та стильової норми сучасної української літературної мови.

Отже, *актуальність* дослідження обумовлена необхідністю дослідити

дотримання мовної та стильової норми на українському телебаченні за умов законодавчої норми щодо виробництва та трансляції повністю українськомовного продукту в ситуації реального асиметричного білінгвізму.

Мета дослідження – охарактеризувати основні випадки порушення мовної та стильової норми на вітчизняному телебаченні.

Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*:

1. Схарактеризувати тип двомовності в Україні, визначивши причини її формування та наслідки розвитку.
2. Дослідити специфіку мовного квотування національного інформаційного продукту в умовах державної мовної політики.
3. Провести моніторинг програмного продукту національного телемовника.
4. Проаналізувати прояви й оцінити дотримання мовної та стильової норми за результатами моніторингу.
5. Визначити позитивні і негативні чинники впливу на стан і розвиток мовної та стильової норм сучасної української літературної мови.

Об'єкт дослідження – програми новин телеканалу «24 канал» із 30.10.2019 р. до 30.11.2019 р.

Предмет дослідження – є мовлення телеведучих, зокрема дотримання ними орфоепічних, акцентуаційних мовних і стильових норм сучасної української літературної мови.

Методи дослідження:

Для досягнення мети і поставлених завдань використано такі методи: аналізу та синтезу, порівняльно-зіставний аналіз, моніторинг. Їхнє значення та практичне застосування розкривається в першому розділі роботи.

Методологічну і теоретичну основу роботи складають праці таких вітчизняних та закордонних дослідників лінгвістики, соціолінгвістики, мовної політики та планування, мови мас-медіа, як А. Алтухова, Т. Ємець, В. Іванишина, П. Мірошніченко, В. Німчук, О. Пономарів, О. Сербенська та інші.

Наукова новизна: одержаних результатів полягає в спробі зафіксувати, проаналізувати та систематизувати за допомогою надійного науково-методологічного інструментарію практику використання сучасної української літературної мови в інформаційній діяльності всеукраїнського телевізійного каналу в умовах асиметричної двомовності.

Вперше:

1. Проведено моніторинг програми новин телеканалу «24 канал» з 30.10.2019 р. до 30.11.2019 р. з метою визначити стан мовної та стильової норми сучасної української літературної мови на телебаченні

Удосконалено:

1. Методику оцінювання дотримання мовної та стильової норми на українському телебаченні в умовах білінгвізму

Набуло подальшого розвитку:

1. Вивчення позитивних та негативних чинників впливу на стан і розвиток мовної та стильової норм сучасної української літературної мови.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати цієї роботи можуть бути використані під час подальших наукових розробок, при написанні рефератів, курсових і дипломних робіт. Також робота може бути використана для подальшого вивчення цієї теми.

Теоретичне значення дослідження:

Теоретичне значення результатів дослідження буде в нагоді студентам та викладачам факультетів журналістики, при написанні курсових і кваліфікаційних робіт.

Структура й обсяг роботи: Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 90 позицій. Основний зміст роботи викладено на 77 сторінках.

РОЗДІЛ 1

МОВНА СИТУАЦІЯ ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В МАС-МЕДІЙНІЙ СФЕРІ

1.1. Специфіка мовного квотування національного інформаційного продукту в світлі державної мовної політики

Для будь-якої країни державна мова є не тільки засобом обміну інформацією між громадянами, владою та іншими складовими частинами країни, але й ще, серед іншого, вона служить для ідентифікації, маркування громадян тієї чи іншої держави, сприяє появі єдиного культурного та інформаційного простору. Крім того, державна мова є одним із суб'єктів національної безпеки – її поширеність визначає, наскільки актуальною буде загроза культурної та інформаційної експансії з боку інших країн.

Зокрема, В. Омельчук звертається до європейського досвіду з мовної політики. Так, дослідник підкреслює, що в країнах ЄС через мову формують єдиний гуманітарний простір. «Мовна політика членів ЄС виступає інструментом гуманітарної інтеграції, залучення до системи світоглядних цінностей та імперативів, вертикальної та горизонтальної соціалізації в європейському гуманітарному просторі. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти спрямовані на досягнення єдності європейської спільноти», – підкреслює В. Омельчук [52].

У той же час, варто зауважувати, що мовна політика безпосередньо пов'язана з такими поняттями, як «мовна ситуація». Дослідник С. Узунов пропонує визначення трактувати це поняття та його прояви залежно від того, є країна одномовною чи двомовною та за яких умов ця двомовність була сформована. «Мовна ситуація – це сукупність підсистем конкретної мови і/або систем двох або більше мов, які обслуговують суспільство в той чи інший період його розвитку і які пов'язані функціонально. Мовна ситуація в одномовному суспільстві – це сукупність підсистем його мови (територіальні діалекти,

соціальні діалекти, літературна мова, стилі). У двомовному, у випадку України, чи багатомовному суспільстві мовна ситуація визначається сукупністю систем двох або більше мов, які використовують у державі і які при цьому можуть мати різні функціональні ранги. Серед інших можна розглядати наступну типологію мовних ситуацій, що базується на двох основних положеннях: 1) функціональна навантаженість; 2) соціальний статус комунікантів. Окрім того, мовні ситуації також можуть поділятися на: 1) екзогосні (сукупність формацій з більш ніж однією мовою), саме такою є ситуація в сучасній Україні; 2) ендогосні (сукупність формацій однієї мови)» [79].

Безумовно, можна погодитися з тезою, що держава повинна забезпечувати максимальне використання державної мови в освіті, культурі, сфері послуг, повсякденному житті громадян і засобах масової інформації. Зокрема, враховуючи мовну та культурну експансію з боку Росії, для України може бути цікавим досвід пострадянських країн, які вже суттєво посилили позиції національної мови та посунули вплив російської. «Латвія, Литва та Естонія. Ці країни взяли курс на упровадження державних мов у всі сфери суспільного життя, здійснення системи заходів щодо інтеграції російськомовної громади в мовні процеси. Однак ця мовна практика критикувалася як усередині країн, так із боку РФ та ЄС» [52], – зауважує В. Омельчук.

Також дослідник зауважує досвід у формуванні мовної політики пострадянських держав, які проятгом історії були полімовними, зокрема, середньоазійських республік. «Державна мовна політика Казахстану серед заходів, передбачених на середньостроковий період (2002-2011 рр.), передбачала створення оптимального соціолінгвістичного середовища на підставі подальшого зміцнення соціокомунікативних функцій державної мови. Передбачалося збереження офіційних і загальнокультурних функцій російської та розвиток мов етнічних груп. Протидія функціонуванню державної мови є основою для відмови у прийомі в громадянство Республіки Казахстан. Верховна Рада Киргизії прийняла Закон про державномову, яким статус державної надано киргизській мові, а російській відмовлено у значенні мови міжнародного

спілкування. 5 травня 1993 р. це закріпила конституція Киргизстану. Почалося усунення з державної служби та підприємств осіб, які не володіли державною мовою. Перехід на державну мову запланували на 1998 р., невдовзі дату скоригували. Схожі процеси також відбувалися і у Грузії, Таджикистані, Туркменистані, Узбекистані. Крім того, у Молдові взагалі відбулася латинізація та румунізація молдовської мови із наданням їй статусу державної» [52].

У той же час, у вітчизняних реаліях маємо підстави вважати, що до 2014 року в Україні не було виваженої мовної політики. Ледь не єдиним нормативним актом, який регулював використання української мови як державної, була перша частина 10 статті Конституції України «Державною мовою в Україні є українська мова». У ній зазначалося, що Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [36].

Проте додаткових законів чи нормативних актів, які б дозволяли повною мірою реалізувати статус української як державної, донедавна не було. Більш-менш стабільне та домінантне становище державна мова мала в освіті, але й там повсякчас мала конкурувати з російською.

Що ж стосується інших сфер ужитку, зокрема, засобів масової інформації, українська була тотально витіснена, перш за все, російською мовою. Варто зазначити, що йдеться тут не тільки про вітчизняний російськомовний продукт, а про засилля контенту, виробленого безпосередньо в Росії. Купівля готового продукту замість виготовлення свого мала ряд комерційних переваг для українського радіо та телебачення. А відсутність потреби в дублюванні робила купівлю російських програм ще більш вигідною.

Така ситуація спостерігалася не тільки на телебаченні та радіо. Під вплив потрапили друковані медіа, книговидавництва та Інтернет. Так поступово відбувалася російська мовна та культурна експансія українського інформаційного простору. Виходячи з критичної ситуації, у 2009 році було ухвалено доктрину інформаційної безпеки. Зокрема, документ визначав основні загрози для України в інформаційній сфері та пропонував ряд заходів для

уникнення загроз.

Так, загрозами інформаційній безпеці держави автори документу вважали поширення у світі неправдивої інформації про Україну, негативні втручання ззовні через Інтернет, напади на оборонні інформаційні системи та інші. «Основною метою реалізації положень Доктрини інформаційної безпеки України є створення в Україні розвиненого національного інформаційного простору і захист її інформаційного суверенітету», – йшлося у другому пункті загальних положень документу [14].

Проте конкретних дій, які позитивно змінили б ситуацію на краще, знову не було. Можна констатувати, що документ не набув широкого резонансу в суспільстві та не спричинив бодай якихось заходів, аби виправити ситуацію.

Також важливим фактором поступового витіснення української мови з вітчизняного інформаційного простору була відсутність запиту аудиторії. Фактично, споживачеві інформації або ж байдуже було до державної мови в ефірі радіо та телебачення, на сторінках газет та в Інтернеті, або ж він схвалював таку ситуацію, був більш лояльним до російськомовного та російського контенту.

Проте ця ситуація кардинально змінилася після 2014 року. Революція гідності та початок воєнної агресії РФ створили ситуацію, коли, по-перше, суспільство більше не хотіло продукту країни-агресора, по-друге, сформувало запит на український контент. Однак для того, аби український медіаринок почав відповідати геополітичній ситуації та потребам аудиторії, знадобилося кілька років і ряд законодавчих актів.

Зокрема, можна виокремити вже згаданий Закон «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо частки пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах)», який передбачав збільшення української мови в радіоефірі, та закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації», яким запроваджували квоти на телебаченні.

У той же час документ, який би врегулював функціонування української

як державної з'явився лише 2019 року. Так, 25 квітня Верховна Рада проголосувала за законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Його підтримали 278 народних депутатів [9].

Проти рішення виступили тільки члени політичної партії «Опозиційний блок», які назвали закон таким, «який може ще більше поглибити прірву між різними частинами України, не кажучи вже про неконтрольовані Донбас та Крим» та запропонували запровадити мораторій на розгляд законопроектів і постанов, які «розколюють країну». Загалом же до проекту закону на етапі обговорень було запропоновано понад дві тисячі поправок, більшість з яких викликали значні дискусії між парламентарями та експертами [82].

За два місяці після того, як рішення було проголосовано та опубліковано в офіційних виданнях, закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» набув чинності. Це сталося 16 липня 2019 року. З цього часу роль і місце української як державної мали б кардинально змінитися.

Зокрема, законом передбачалося, що українською мають вільно володіти та обов'язково користуватися в роботі чиновники та депутати всіх рівнів, адвокати, судді, викладачі та медики. Крім того, державною мовою мала відбуватися комунікація в публічному просторі, державному та комунальному секторах, у сфері обслуговування, у підписах та маркуванні товарів та послуг. Це, зокрема, стосується і медичної допомоги, і обслуговування на транспорті, і в публічних закладах. Комп'ютерні програми повинні будуть мати інтерфейс державною мовою та/або англійською мовою або мовами Євросоюзу. У театральних виставах та при дубляжі кінофільмів також використовуватимуть українську [24].

Враховуючи такий масштаб та досить короткі строки імплементації відповідного законодавчого акту, певна група українського суспільства ставиться до закону з осторого чи відвертою ворожістю. Проте, необхідно нагаолосити, що подібна реакція є абсолютно безпідставно.

Рис. 1.1.2. Сфери, у яких після ухвалення закону «Про мову» має домінувати українська.

Загалом, важливим складником закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є норма, що дія цього акту не поширюється, зокрема, на сферу приватного спілкування та релігійне життя. Тобто, використовувати українську в побутових справах чи справлянні релігійних обрядів не обов'язково. Власне, ці дві норми мали б зняти в суспільстві напругу, яку підтримували окремі політичні сили та групи населення, начебто про «примусову українізацію». Крім того, закон про державну мову жодним чином не утискав національні меншини, для розвитку їх мов і культур було передбачено ряд умов, серед яких окремий законодавчий акт «Про національні меншини».

У той же час варто зазначити, що законом передбачено покарання за невиконання вимог щодо функціонування державної мови. Так, адміністративна відповідальність за невикористання української мови буде передбачена для чиновників та представників влади всіх рівнів. Крім того, будуть карати за публічне приниження чи зневажання української, навмисне спотворення

української мови в офіційних документах і текстах або створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови. Однак норма про відповідальність почне діяти тільки через три роки після набуття законом сили. За цей час у всіх областях країни мають створити безкоштовно центри, які навчатимуть української мови [10].

Загалом законотворці запропонували таку систему штрафів за порушення мовного законодавства:

1. У діловодстві та правоохоронцями передбачений штраф від 3 400 до 6 800 гривень;
2. У сфері культури, освіти, реклами – штраф від 3 400 до 6 800 гривень. У друкованих ЗМІ – штраф від 6 800 до 8 500 гривень;
3. У сферах публічного спілкування – штраф від 3 400 – 5 100 гривень;
4. На телебаченні або радіо – штраф від 8 500 до 10 200 гривень;
5. В наданні інформації у сфері послуг – від 5 100 – 6 800 гривень;
6. Публічне приниження чи зневажання державної мови – штраф 8 500 гривень;
7. У інших випадках передбачений штраф, розміром від 3 400 до 5 100 гривень. Проте якщо порушення відбулося вперше, можна відбутись лише попередженням. Якщо ж хтось порушить закон вдруге за рік, то штраф складе вже 8 500 – 11 900 гривень [23].

У той же час у країні не буде запроваджено інституту «мовних інспекторів», які мали з'явитись в Україні відповідно до ранніх версій законопроекту. Інспектори повинні були б контролювати обов'язкове використання державної мови. Однак певну контролюючу функцію прийнятим актом покладено на уповноваженого із захисту мови, який працюватиме із секретаріатом та штатом представників. Серед іншого, мовний омбудсмен буде розглядати випадки порушень мовних прав громадян і бездіяльності органів влади, на які зможе скаржитися кожен громадянин [12].

Окремо треба наголосити на статусі російської мови відповідно до прийнятого закону. Так, російська мова втратила статус мови міжнаціонального

спілкування. «Російська мова зводиться до статусу мови решти понад 100 мов національних меншин, які мешкають в Україні. Її застосування не обмежується в приватному спілкуванні і в релігійних обрядах. Так само, як і мови інших нацменшин, російська мова може бути присутня у книговидавництві, пресі, телебаченні і освіті та в сфері обслуговування» [27].

У той же час, В. Кулик, аналізуючи політичні аспекти мовного питання, визначає єдину принципову річ, довкола якої протягом усього періоду незалежності України точаться основні дискусії, – статус російської мови в Україні. Дослідник зазначає, що незалежно від ставлення провідних політичних партій до цієї проблеми, головною особливістю української глотополітики є те, що «від імені громадян цією проблемою опікуються політики: немає масових рухів або впливових громадських організацій, для яких вона була би пріоритетною, а єдині групи інтересів, що активно намагаються впливати на державну політику, – це ті, чий бізнес залежить від мовних законів і розпоряджень, як-от книговидавці чи дистрибутори кінофільмів» [38].

Крім того, закон про функціонування української як державної вносив суттєві зміни у діяльність засобів масової інформації та медійний ринок як такий. Перш за все, документ ще раз закріпив норми закону «Про телебачення та радіомовлення», яким встановлюються квоти на українську мову, згадані вище.

Так, у законі йдеться про суттєве збільшення обсягу державної мови в ефірі вітчизняних телеканалів. Проте, передбачається перехідний період у 5 років. «Частка мовлення державною мовою має становити не менш як 90% загальної тривалості передач та/або фільмів (їх частин) у кожному проміжку часу між 07:00 та 18:00 і між 18:00 та 22:00» [88]. У той же час для регіональних і місцевих мовників передбачається 20% іншомовного продукту у відповідних слотах. Дещо інші умови передбачені для телеканалів, які транслюються мовами корінних народів. У їх ефірі української повинно бути не менше ніж 30%.

Також варто зазначати, що в законі не прописано окремих вимог щодо радіомовлення, але вживається термін «телерадіокомпанія», який можна застосувати і до радіостанцій. Тобто, є підстави вважати, що можливе

збільшення квот на українську до 90% і в радіоефірі, але ця норма потребує тлумачення медіаюристів [90].

У той же час, як свідчать результати моніторингу руху «Простір свободи», оприлюднені 8 листопада 2019 р., за рік стався суттєвий спад обсягів української в ефірах телеканалів. Частка української мови в прайм-тайм провідних телеканалів за рік зменшилася з 64% до 40%, а російської – зросла з 7 до 27%. Решту часу займають двомовні російсько-українські програми [72].

Такі показники безумовно свідчать про негативні тенденції у вітчизняному телевиробництві. Однак, варто зауважити, що ці дані поки не можуть на 100% свідчити про регрес української мови на телебаченні. Скоріше, це свідчення того, що російська схильна ситуативно та стрімко повертатися на раніше втрачені позиції. Варто враховувати, що російська домінувала протягом десятиліть, а квотують щодо української на телебачення діють тільки декілька років.

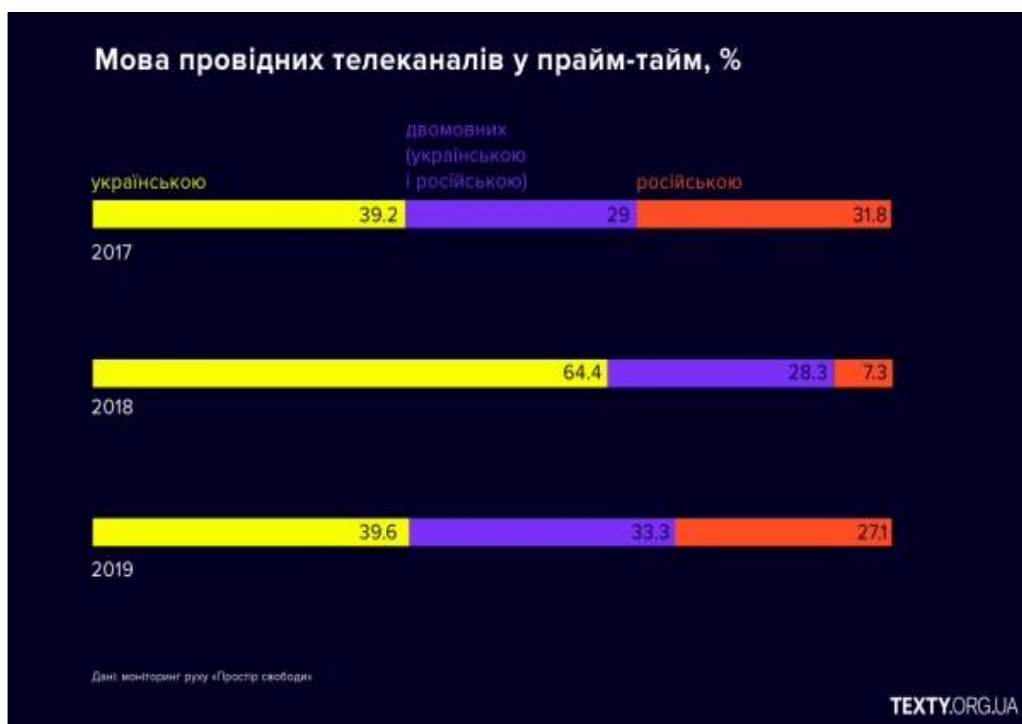

Рис. 1.1.2. Мова провідних телеканалів у прайм-тайм у 2019 році. Візуалізація – видання Texty.org.ua.

Проте, варто зауважити, що кардинально інша ситуація спостерігається в ефірі вітчизняних національних радіостанцій. Так, частка ведення ефірів українською мовою за рік зросла з 60% до 90%, а обсяг українськомовних пісень становить 56% із передбачених законом 35%. Крім того, на чотирьох радіостанціях ведучі розмовляють лише українською мовою: «UA: Українське радіо», «UA: Радіо Промінь», «UA: Радіо Культура», «Країна ФМ» [60].

Так, П. Мірошніченко у своєму дослідженні зауважує, що «політологи, соціологи, музиканти та музикознавці, культурні та громадські діячі, ток-шоу й експертні опитування не давали суспільству шансів не відчуті «доленосного» потенціалу майбутніх нововведень. Інтернет і соціальні медіа долучилися до обговорення неминучих змін в українському радіоефірі, стаючи рупором для найрізноманітніших, часто вкрай емоційних і маніпулятивних, оцінок перспектив ширшого запровадження в медійний простір державної мови» [47]. Крім того, дослідник акцентує увагу на тому, що негативне ставлення до квотування мали не тільки власники медіа, а й їх співробітники чи учасники ринку. «Цікаво, що не тільки представники менеджменту медійних холдингів виступили проти введення квот на українськомовну музику, а й самі співаки та музиканти по-різному оцінили їхню перспективність», – зауважує дослідник [47].

Крім того, науковець вважає, що надто активна трансляція у медіа інформації щодо негативних наслідків квотування певним чином завадила суспільству відчуті важливість прийняття відповідного рішення. «Політологи, соціологи, музиканти та музикознавці, культурні та громадські діячі, ток-шоу й експертні опитування не давали суспільству шансів не відчуті «доленосного» потенціалу майбутніх нововведень. Інтернет і соціальні медіа долучилися до обговорення неминучих змін в українському радіоефірі, стаючи рупором для найрізноманітніших, часто вкрай емоційних і маніпулятивних, оцінок перспектив ширшого запровадження в медійний простір державної мови» [47].

Також законом про мову було внесено ряд змін у діяльність друкованих ЗМІ та Інтернет видань. Зокрема, в них уводяться квоти на українську мову. Так, відповідно до статті 25 закону «Про забезпечення функціонування української

мови як державної» мовою друкованих засобів масової інформації є українська. Мова видання може бути іншою лише за умови наявності відповідного тиражу українською. «Друковані засоби масової інформації можуть видаватися іншими, ніж державна, мовами за умови, що одночасно з відповідним тиражем видання іноземною мовою видається тираж цього видання державною мовою. Усі мовні версії повинні видаватися під однаковою назвою, відповідати одна одній за змістом, обсягом та способом друку, а їх випуски повинні мати однакову нумерацію порядкових номерів і видаватися в один день», – зазначається в законодавчому акті [26].

Крім того, в документі йдеться про те, що в місцях реалізації друкованих видань обов'язково має бути представлений тираж державною мовою, який не повинен бути меншим від тиражів іншими мовами. Також поширення за передплатою іншомовних видань можливе лише тоді, коли можна передплатити це видання українською.

Однак норми закону щодо друкованих ЗМІ не поширюються на видання, що виходять мовами корінних народів (насамперед кримськотатарською) та мовами країн Європейського союзу. Варто ще раз наголосити, що ця норма не стосується російської мови, адже вона є мовою національної меншини, а не мовою корінного народу.

Рис. 1.1.3. Вимоги до друкованих та Інтернет-ЗМІ відповідно до закону про мову

Інтернет-представництва (зокрема, вебсайти, вебсторінки в соціальних мережах) зареєстрованих в Україні ЗМІ та суб'єктів господарювання, що реалізують товари та послуги в Україні, виконуються державною мовою [75]. У той же час сайти також можуть мати версії іншими мовами. Однак серед головних умов закону є така: стартова сторінка сайтів повинна бути українськомовною, а на сторінках державною мовою не може бути менше інформації, ніж на іншомовних версіях. Знову ж таки, ця вимога не поширюється на сайти, які ведуться мовами корінних народів чи мовами Євросоюзу.

На адаптацію сайтів до вимог законодавства передбачено перехідний період у 3 роки. У той же час законом вимагається наявність українськомовної версії і в мобільних додатках органів державної влади, зареєстрованих медіа та іноземних компаній, які продають товари чи послуги в Україні. Однак для мобільних додатків перехідного періоду не окреслено – українськомовний інтерфейс у них повинен працювати з дня набуття законом чинності.

Тут варто зазначити, що врегулювання вжитку української мови в друкованих ЗМІ та Інтернет-медіа є надзвичайно важливим. Адже питання статусу державної мови в них не порушувалося навіть після 2014 року. Через це, на відміну від інших засобів масової інформації, у друкованих та онлайн-виданнях обсяги української мови зовсім не зросли або зросли зовсім мало.

Зокрема, як засвідчує той самий моніторинг руху «Простір свободи», в першому півріччі 2019 року частка українськомовних газет від загального тиражу склала 35%, у той же час у 2017 році таких газет було 33%. Для українського сегменту Інтернету ситуація є ще більш складною. Так, станом на жовтень 2018 року серед 100 найпопулярніших в Україні інформаційних сайтів лише десята частина є україномовними. Цей показник у порівнянні з 2016 роком погіршився на 1,6% [70].

Також варто зазначити, що до 63,1% зменшилася кількість виключно російськомовних ресурсів, а частка сайтів, на яких є версії і українською і російською, збільшилася до 27,5%.

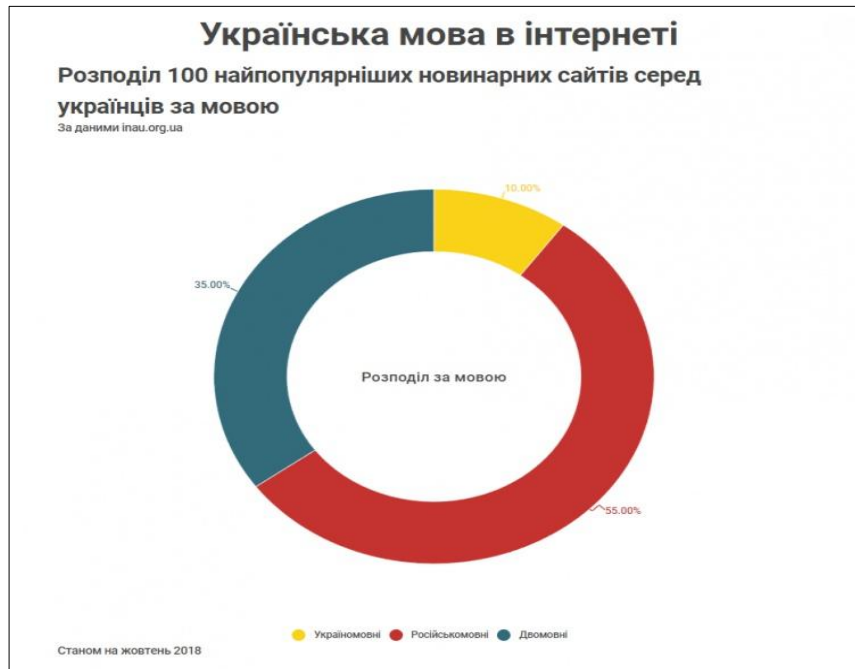

Рис. 1.1.4. Мовна ситуація на 100 найпопулярніших новинарних сайтах України.

Крім того, домінуючі позиції російської мови фіксують і в українському сегменті відеохостингу ютубу. Зокрема у меншості перебувають як україномовні канали так і контент. «За даними socialblade.com, серед 250 найпопулярніших українських YouTube каналів, україномовними є 7,2%. Здебільшого, це канали певних брендів з їхніми рекламними роликами українською, є небагато каналів з трейлерами до фільмів та україномовних виконавців. Російськомовні канали складають 65,2%. Двомовні – 16,4%, в основному це канали українських телеканалів та телепроектів. Англійськомовних – 11,2%. Сумно, що у топі був тільки один канал українською для дітей, з одним мультсеріалом. Усі інші канали для дітей у форматі влогів були російською або англійською. За даними charts.youtube.com, серед 100 найпопулярніших пісень, музичних відео та виконавців домінує російськомовний продукт», – С. Сідлов [70].

Також законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» були внесені зміни до закону «Про інформаційні агентства». Було змінено статтю третю цього акту «Мова продукції інформаційних агентств». Вона тепер звучить так: «Інформаційні агентства згідно із законодавством України поширюють свою продукцію державною, а також іншими мовами,

дотримуючись загально визнаних етично-моральних норм слововживання» [26].

Крім функціонування державної мови в засобах масової інформації, мовним законом унормовується використання української і в іншому національному інформаційному продукті. Зокрема, в кінематографі, книговидавництві та рекламі.

Так, законом зазначається, що мовою кінематографу в державі є українська. Зокрема, фільми, які виготовлені в Україні, мають бути українськомовними, якщо ж є потреба використати іншу мову – фраза має бути перекладена або титрована. Сумарна тривалість субтитрованих реплік, виконаних іншими мовами у фільмі, не може перевищувати 10% сумарної тривалості всіх реплік. Національні фільми можуть демонструватися кримськотатарською мовою, іншими мовами корінних народів, відповідно до закону «Про кінематографію» [90].

Фільми, які були вироблені за межами України, законодавці зобов'язали обов'язково дублювати державною мовою. Також законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» окреслено, що такі кінофільми можуть мати, крім української, й інші звукові доріжки.

У той же час передбачено ряд винятків, за яких іноземні фільми можуть бути не дубльовані українською, а тільки титровані. Зокрема, таке право надається документальним фільмам, які набрали мінімум 2 бали за культурним тестом, при показі в кінотеатрах. Обсяг титрованих сеансів не може бути більшим від 10% усіх сеансів на місяць. Крім того, такі фільми мають отримати спеціальний дозвіл [26].

Загалом, із січня до вересня 2019 року в Україні в прокат вийшли 374 фільми, з них 47 стрічок одразу були зняті українською мовою. Крім того, 194 фільми були продубльовані державною мовою, ще 152 – просто озвучені. 78 фільмів з'явилися на екранах з субтитрами. Так 89% фільмів були або зняті українською або продубльовані, тоді як тільки близько 11% озвучені чи протитровані [72].

Виходячи з цього можемо говорити, що впровадження мовного квотування для кіноіндустрії більше ніж позитивно впливає на розвиток української мови. У той же час досить суворі вимоги щодо обсягів титрованих іншомовних фільмів можуть призвести до того, що окремі з них просто не з'являться у вітчизняному прокаті.

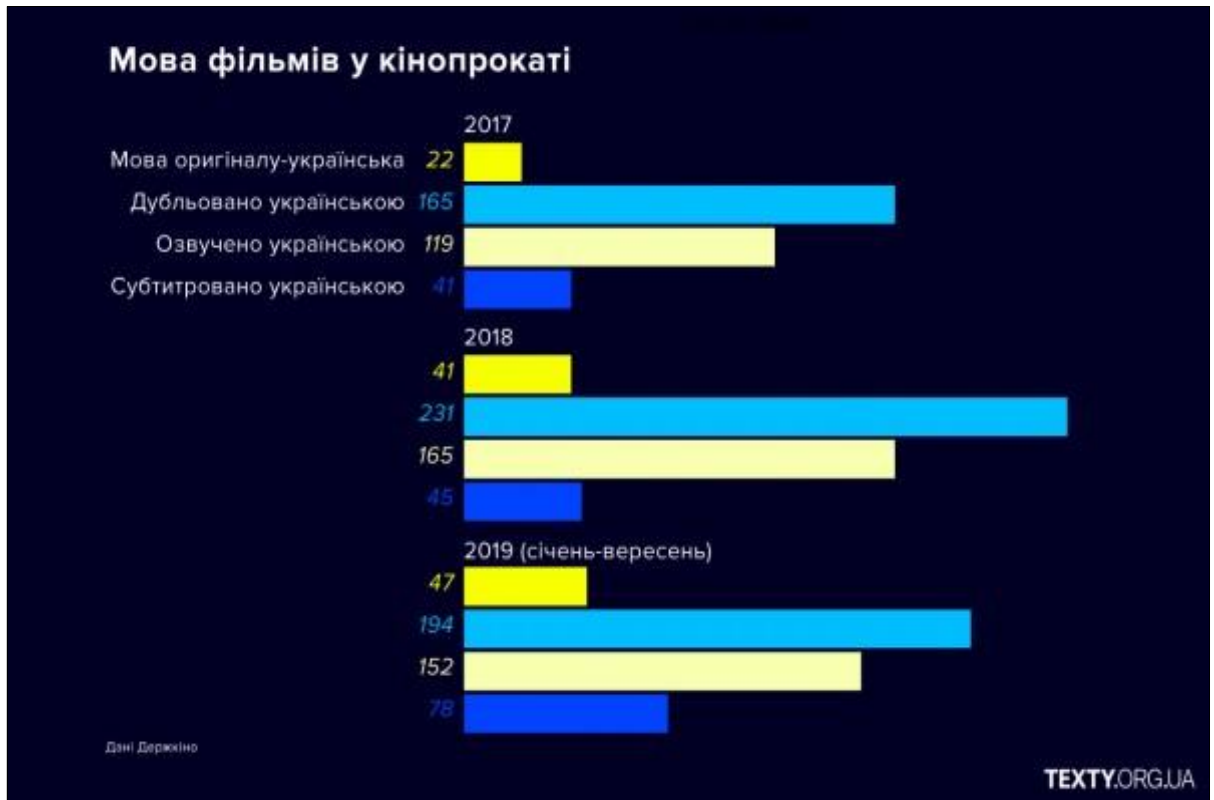

Рис. 1.1.5. Мова прокатних фільмів у вітчизняних кінотеатрах. Візуалізація – видання Texty.org.ua.

Ще однією інформаційною сферою, якої торкнулося квотування, стало книговидання. Варто зазначити, що наявності певного відсотку книг державною мовою в книгарнях передувало обмеження на ввезення літератури з Росії. Так Україна вирішила захиститися від російської пропагандистської книжкової продукції.

Так, 2017 р. почав діяти Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту». Ним передбачалося створення реєстру

російської книжкової продукції, дозволеної для імпорту в Україну, та введення штрафів за поширення відповідної літератури без дозволів. Крім того, подібні заходи мали б стимулювати розвиток українського книгодрукування.

Як зазначив тодішній віце-прем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко: «Запровадження дозволів для книжкової продукції з Росії стимулює українське книговидання, і, за оцінками експертів, протягом найближчих 6-8 років кількість книжок українською мовою на ринку може сягнути до 90%» [34].

У той же час законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачено, що видавці повинні друкувати не менше ніж половину від усієї продукції українською мовою. Така ж частина книг державною мовою має реалізовуватися в книгарнях на ринках чи інших місцях продажу книг та друкованої продукції.

Зазначені норми, як і у випадку з іншою квотованою інформаційною продукцією, не поширюється на книжки, написані мовами корінних народів чи офіційними мовами Європейського Союзу. Крім того, «словники, підручники та розмовники, однією з мов яких є державна, і книжкові видання з ідентичними за змістом текстами двома і більше мовами, однією з яких є державна, вважаються книжковими виданнями державною мовою» [26].

Законодавче врегулювання використання української в рекламі знову окреслює державну мову як домінуючу в цій сфері. Так, у друкованих ЗМІ рекламні оголошення мають публікуватися українською. Якщо видання друкується мовами Європейського Союзу, то допускаються оголошення цими мовами.

У рекламі також діють аналогічні до інших сфер спрощені вимоги до продукту мовами корінних народів. Крім того, для реклами передбачений перехідний період у 6 місяців з часу набуття законом сили. Тобто, повноцінно законодавчий акт почне працювати тільки з 16 січня 2020 року.

Ще однією особливістю державної мовної політики можна вважати створення Національної комісії зі стандартів державної мови. Комісія буде

опікуватися збереженням та розвитком української мови, затвердженням норм правопису, вимог до рівня володіння державною мовою для набуття громадянства України [26]. Нацкомісію зі стандартів державної мови було запущено в роботу Кабінетом Міністрів на засіданні 6 листопада 2019 року. До органу входить 9 членів.

Загалом, підсумовуючи державну мовну політику, можна говорити, що в українських реаліях найдієвішим способом захисту та розширення вжитку української мови є квотування. Рішення про впровадження обов'язкової частки контенту державною мовою посилило роль української мови у медіапросторі та інших інформаційних сферах.

Крім того, мовний закон передбачає ряд преференцій для мов корінних народів. Зокрема, платформи, які публікують контент такими мовами, звільняються від більшості обмежень та зобов'язань щодо часток державної мови. Таке ж положення стосується і мов Європейського союзу, що має сприяти поглибленню взаємної інтеграції інформаційних просторів України та ЄС.

Незважаючи на негатив та опір з боку окремих політичних сил і бізнесових кіл, закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» підтримується переважною більшістю населення України в усіх її частинах. Зокрема, на підтвердження цього можуть свідчити велелюдні мітенги, які збиралися під парламентом у день, коли депутати мали шолосувати «мовний закон».

«Я тут, бо мені вже набридло постійно випрошувати українську мову. У сфері обслуговування це просто постійні якісь суперечки ... Я постійно чую: «Я говорю как хочу», — але люди не розуміють, що є розмовляю, а є обслуговую, тобто ніхто не забороняє говорити так, як ти хочеш і вдома, і з суспільством, але обслуговування має бути державною мовою», – коментувала свою позицію одна з учаниць акції 25 квітня 2019 [4].

Крім того, згідно з моніторингом руху «Простір свободи» щодо становища української мови в Україні в 2019 році, 66% опитаних дотримуються думки, що єдиною державною мовою має бути українська. Також більшість опитаних

(59%) підтримує закон про функціонування української як державної. Противників цього акту вдвічі менше – всього 27%. Також показовим є те, що навіть на півдні та сході України підтримка закону про мову становить майже третину опитаних, хоча ці регіони вважаються тотально російськомовними [72].

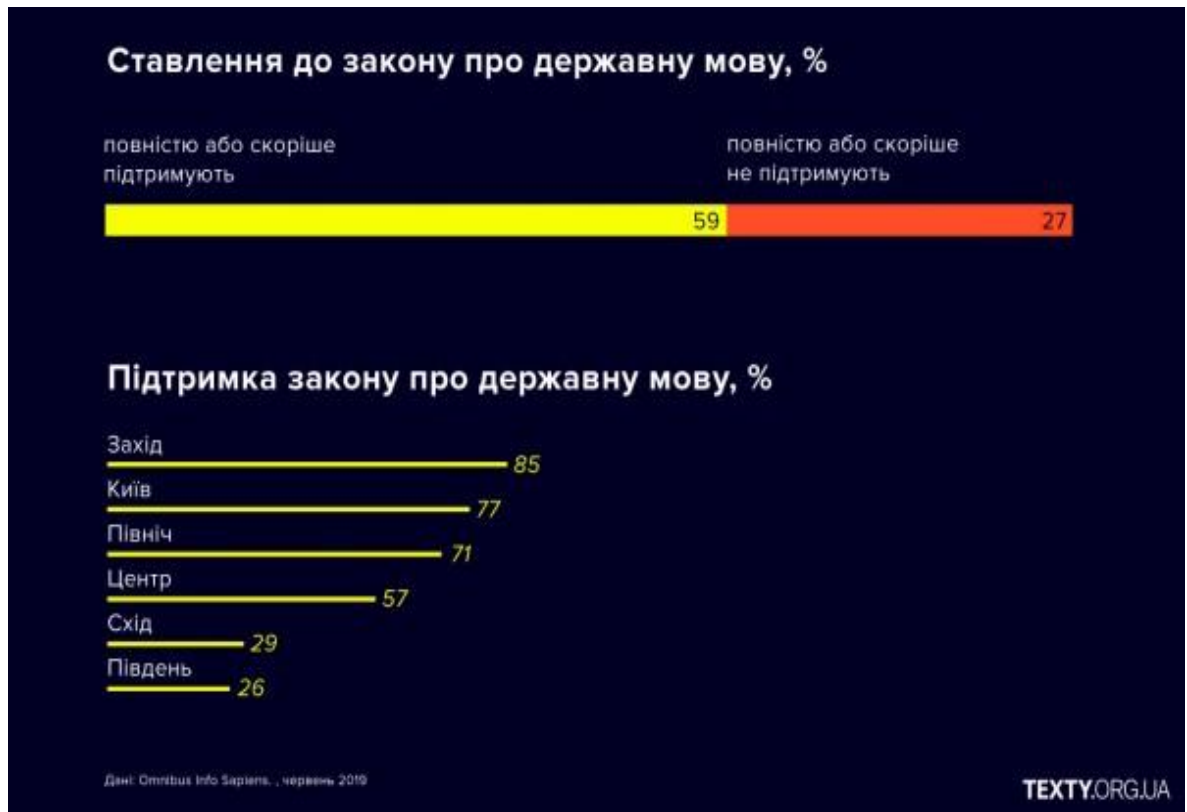

Рис. 1.1.6. Відсоток населення, який підтримує закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» Візуалізація – видання Texty.org.ua.

Позитивна реакція переважної більшості суспільства, на нашу думку, може засвідчувати, що наразі Україна веде виважену мовну політику загалом та в питанні квотування національного інформаційного продукту, зокрема. У той же час, варто акцентувати увагу, що здобутки окреслених законодавчих актів можуть бути втрачені в разі пом'якшення окремих норм.

Для того, аби уникнути поновлення інформаційної та культурницької експансії в умовах гібридної війни, варто продовжувати систематичну роботу з нарощення об'ємів використання української в усіх сферах вжитку, зокрема в засобах масової інформації. Знову ж таки, використовувати для цього можна вже

апробований і результативний метод квотування.

1.2 Асиметричний білінгвізм в Україні: характер, причини розвитку та поширення

Перш за все, вважаємо за доцільне окреслити саме поняття білінгвізму та підходи до його трактування. Однак із цим є певні проблеми – білінгвізм входить до сфери вивчення ряду наук, тому єдиного поняття чи трактування цього явища академічна спільнота не пропонує. Наведемо декілька трактувань вітчизняних науковців для більш повного розуміння різноманітності білінгвізму.

Так, авторка видання «Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія» О. Селіванова розглядає білінгвізм як різновид багатомовності, яка притаманна перш за все конкретній особистості, вже потім етносу чи ситуації в країні загалом. «Білінгвізм є особливим випадком багатомовності і означає двомовність персональну – двомовність особи, але нерідко цей термін застосовують для зазначення мовної ситуації в країні чи регіоні, тобто володіння й користування певною групою етносу одночасно двома мовами: однією як рідною, іншою набутою, але важливою для спілкування в деяких комунікативних сферах» [67].

Крім того, більш зрозумілим поняття білінгвізму робить явище диглосії. «Диглосія – це двомовність спільноти, але не просто функціонування двох мов на певній території. Це форма володіння двома системами мовлення, або підсистемами однієї мови, за якої ці мови і системи функціонально розподілені. В контексті диглосії в офіційних ситуаціях людина користується однією мовою, а в побуті іншою» [46].

У той же час дослідник С. Узунов що білінгвізм та люди, які володіють двома й більше мовами цікавлять представників декількох наукових дисциплін – психології, лінгвістики, соціолінгвістики. «У ситуації білінгвізму дві мови існують у межах одного колективу, і їх рівноправно використовують у різних комунікативних сферах залежно від соціальних потреб та інших параметрів

комунікативного акту. Однак один із наслідків колоніалізму – поширення двомовності, за якої одна з мов – це мова колонізатора, що є панівною (мова адміністрації, армії та ін.). Такими мовами найчастіше виступають англійська, іспанська, російська, португальська або французька. СРСР як політична формація протягом ХХ ст. створює найсприятливіші умови для потужного мовного контакту та впливу панівної російської мови на національні мови інших народів, що входять до складу політичного союзу» [79].

Саме ж поняття диглосії доцільно вживати для класифікації мовного стану певної мовної групи, тоді як білінгвізм характеризує конкретно мовця.

Загальновідоме ж визначення двомовності дав американський лінгвіст Уріель Вайнрайх у своїй праці «Одномовність і двомовність». Вчений запропонував називати двомовністю почергове використання двох мов, а тих, хто використовує такий спосіб спілкування називати білінгвами [61].

Український мовознавець С. Семчинський виділяє три типи двомовності. В основу його класифікації покладено ступінь взаємодії мов між собою залежно від ситуації. Так, білінгвізм, за С. Семчинським, поділяється на:

1. чистий, або ідеальний, білінгвізм – мовні механізми в свідомості двомовця співіснують без будь-якого зв'язку

2. координативний білінгвізм – дві різних мови використовуються двомовцем у двох різних ситуаціях і між ними встановлюються певні відповідності, які за сприятливих умов ведуть до інтерференції, що можливі в обох напрямках

3. субординативний білінгвізм – знання двомовцем обох мовних систем неоднакові і коли суспільні моменти сприяють переважному використанню однієї мови за рахунок іншої, при цьому білінгвізм і інтерференційні явища мають лише один напрямок [68].

Дослідниця О. Селіванова поділяє білінгвізм за ступенем володіння мовами:

1. рецептивний – дає змогу приблизно розуміти другу мову;
2. репродуктивний – уможливорює сприйняття й переказ текстів другою

мовою;

3. продуктивний – зумовлює не лише перше і друге, а й продукування мовлення другою мовою [67].

На думку дослідниці, білінгвом людину можна назвати лише тоді, коли вона свідомо може сприйняти досить значний об'єм інформації іншою мовою та відреагувати на нього. Так, за цією класифікацією, знання окремих фраз чи висловів другою мовою не робить людину білінгвом.

Т. Бурда розглядає білінгвізм як культурне явище.

1. Монокультурний білінгвізм – індивід засвоює другу мову з утилітарною метою.

2. Бікультурний білінгвізм – засвоєння, крім рідної мови, ще й другої, домінуючої в певному суспільстві, мови [7].

Науковець розглядає білінгвізм як метод пізнання та сприйняття культури іншої соціальної групи через її мову. У випадку з монокультурним білінгвізмом – це вивчення іншої мови задля досягнення якоїсь прагматичної мети. Тобто, мова вивчається з конкретною метою – пізнати іншу соціальну групу, її культуру.

Крім того, у випадку коли одна з мов існує на території іншої за штучних, а не природніх умов та коли різними мовами коистуються різні соціальні групи населення ці мови можна поділяти за статусом. Зокрема, Дж. Фішман пропонував називати їх «висока» та «низька» мови. «В одній зі своїх праць 1967 року Дж. Фішман розвиває ідею розширеної диглосії. В основі цієї теорії закладена ідея, що форми двох генетично неспоріднених мов чи історично індивідуалізованих і віддалених мовних систем, використаних в одному суспільстві, також можна вважати феноменом диглосії, якщо між ними є різниця в аспекті престижу та влади. Учений вводить поняття висока мова й низька мова, пропонуючи чотирирангову підпорядкованість між ними: 1. Висока – це класична мова, а низька – простонародна. Дві мови генетично пов'язані. 2. Висока – це класична мова, а низька – простонародна. Дві мови генетично не пов'язані. 3. Висока мова – писемна або для офіційного стилю, а низька – простонародна. Дві мови

пов'язані генетично. 4. Висока мова – писемна або для офіційного стилю, а низька – простонародна. Дві мови не пов'язані генетично» [79].

На окрему увагу заслуговують останні, зокрема й українські, дані зі сфери дослідження феномена білінгвізму з погляду когнітивістики та нейролінгвістики. Неабияк цікавими є твердження О. Жаборюк у річищі теорії логіко-граматичної динаміки, спроби дослідити білінгвізм у межах онтогенезу, використавши результати інструментальних неврологічних спостережень [22]. Про взаємозв'язок феномена двомовності загалом із явищем мовної інтерференції в умовах українсько-російської диглосії детальніше йтиметься далі. Тут тільки додаю, що зазвичай дослідники білінгвізму вказують на його користь для двомовного індивіда, а саме для його інтелектуального збагачення, культурного зростання, розширення його мовної компетенції зрештою. Але авторові передусім ідеться про конкурентний характер будь-якої двомовності, а насамперед українсько-російської – конкуренції мов з різними статусами та сферами функціонування.

«Гармонійність» характеру українсько-російської двомовності, неодноразово проголошена в радянському мовознавстві, передусім у працях В. Русанівського [64], давно вже заперечили як українські, так і закордонні соціолінгвісти. Ю. Шевельов, зокрема, авторитетно заявляє про те, що гармонійного білінгвізму просто не буває й бути не може, адже «двомовність – це не просто співіснування двох мов на певній території. Звичайно двомовність означає нерівність двох мов, що співіснують і – неминуче- конкурують. В умовах сучасної радянської України російська мова – великоміська, українська – сільська і часом селюцька, російською говорять особи керівні або високо освічені, українською... – особи непрофесійні, з невисокою освітою, російська мова – повна, з високо розвиненою термінологією й міським сленгом, в українській ці складники мусять творитися кожного разу *ad hoc* або попросту відсутні, і навіть коли створюються індивідуально у відповідній ситуації, рідко продираються до загального вжитку» [86]. Важко опиратися відчуттю повної адекватності спостережень Ю. Шевельова теперішній мовній ситуації в Україні,

поширеним у масовій свідомості мовних установок і стереотипів. Обмеженість ареалу поширення, неповнота функціонального спектра, брак свободи в словотворенні та широти в уживанні української мови спонукають українськомовну людину часто-густо й нині, зокрема у журналістській діяльності з її провідним критерієм оперативності, не підшукувати питомого українського слова, виразу чи терміна, а скористатися з наявних у російській мові. Відповідні інтерферентні явища за умов білінгвізму близькоспоріднених мов негативно позначаються на їх культурі.

Підсумовуючи запропоновані трактування, можна зазначити, що білінгвізм може бути природним і штучним. Перший стан передбачає взаємний культурний та мовний обмін між носіями різних мов. Для другого характерне насильницьке чи умисне насадження однієї мови на території поширення іншої. Для України характерним є саме другий тип білінгвізму – державну мову намагалися витіснити іноземні окупаційні адміністрації.

Майже протягом усієї історії нашої держави велась боротьба з її культурними надбаннями з боку сусідніх країн. Після тривалого перебування спочатку в складі Російської та Австро-Угорської імперій, а потім у СРСР українська культура зазнала неабияких втрат.

На чималих територіях України, які перебували в складі Російської імперії, вплив на українську мову був надзвичайно руйнівним. Також активно намагалися витіснити українську мову і на західних територіях, які входили до складу Польщі, Румунії та Австро-Угорської імперії. Навіть там, де українську не вдалося витіснити та замінити, вона була масштабно деформована.

Однак перш за все доцільно говорити про вплив на українську мову з боку російської. Зокрема, болгарський вчений С. Узунув зауважує, що цей вплив тривав сторіччями. «Контакт між російською та українською мовами в межах однієї країни існував уже понад три століття (1654–1990). Протягом цього часу все більше носіїв української мови переходили на російську», – зауважує С. Узунув [79].

Такий вплив можна розцінювати як лінгвоцид, адже перехід у спілкуванні

на мову іншої держави відбувався не через добровільний взаємний культурний обмін. «Лінгвоцид (мововбивство) – це свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу – народності, нації. Лінгвоцид спрямовується, в першу чергу, проти писемної форми мовлення. Кінцевою метою лінгвоциду є не геноцид, тобто фізичне винищення певного народу, а етноцид – ліквідація цього народу як окремої культурно-історичної спільноти, винародовлення етносу» [31]. Найбільше законів, які впроваджували лінгвоцид, продукувала Російська імперія.

Найбільш відомими широкому загалу є такі закони, видані в царській Росії, як «Валуєвський циркуляр» та «Емський указ». Їх прийнято вважати проявами найагресивнішого нападу на українську мову.

«Валуєвський циркуляр» являв собою таємний указ Петра Валуєва – Міністра внутрішніх справ Російської імперії. Його рішення набуло чинності 18 липня 1863 та мало на меті «тимчасово» обмежити видання певних зразків українськомовної друкарської продукції. «Валуєвський циркуляр забороняв цензурі допускати до видання «книги малоросійською мовою», орієнтовані на пересічного українського читача, як освітнього, так і духовного змісту» [42]. Однак цим документом не заборонявся друк зразків творів українськомовної художньої літератури. Також цим документом не обмежувалося ввезення українськомовних книжок із-за кордону.

«Емський указ» виявився «логічним» продовженням попереднього документа. Проте, якщо «Валуєвський циркуляр» був рішенням міністра, то «Емський указ» запровадив Олександр II для боротьби з проявами «українофільства».

Указ був виданий 18 травня 1876 року. Ним уже не «обмежувалося», а заборонялося видання українських книжок, вистави в театрах українською мовою, а також різноманітні гуртки й організації. «Припинялось видання газети «Киевский Телеграф», було закрито Південно-Західний відділ Імператорського російського географічного товариства. (...) У 1895 р. Емський указ було доповнено заборонаю дитячих видань українською мовою» [20].

Найбільшого збитку закон завдав українській освіті: перш за все, через зобов'язання видавати всі навчальні матеріали російською. По-друге, самих освітян рекомендувалося набирати безпосередньо з території Росії.

Загалом же, Російською імперією протягом 1690 – 1914 років було видано близько 13 законів чи постанов, які, так чи інакше, обмежували використання української мови в різних сферах життя. Серед інших: «1753 р. – указ про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії, 1884 р. – заборона українських театральних вистав у всіх губерніях Малоросії, 1892 р. – заборона перекладати твори з російської мови на українську» [65].

Крім білінгвізму, в реаліях України можна виділити ще одне мовне явище на основі неконтрольованого змішування української та російської мов – суржик. Загалом, можна говорити, що це явище є певною мірою унікальним, яке не простежується в інших білінгвальних країнах.

Л. Масенко, досліджуючи в своїй книзі «Суржик: між мовою і язиком» природу появи цього лінгвістичного явища у Російській імперії, зауважує, що така форма мовозмішання пішла з адміністративно-управлінської та освітньої сфери. «Впровадження російської мови в адміністративно-управлінську сферу й освіту спричинило формування у середовищі місцевого чиновництва – канцеляристів, писарів, дячків, а також бурсаків і шкільних учителів специфічного макаронічного усного мовлення, в якому елементи старослов'янщини, кліше і штампи російського канцеляриту й літературні звороти химерно сполучалися з фонетичною основою і лексичними та морфологічними елементами української мови», – зазначає Л. Масенко [44].

Не менших утисків зазнала українська мова на етнічних українських землях під урядуванням Польщі. Польська влада так само намагалася витіснити українську мову передусім із закладів освіти й адміністративних установ.

Так, 1789 року комісією з освіти польського сейму було ухвалено рішення про закриття українськомовних недільних шкіл при церквах. У 1808 році польська влада закрила Руський інститут Львівського університету, на окремих факультетах якого викладання велося українською мовою.

Незважаючи на всі обмеження та санкції, які застосовувала щодо української мови влада імперій, вона не тільки зберігалася, але й розвивалася в підпіллі та за кордоном.

Дослідниця Т. Ємець відзначає важливу роль у розвитку української мови самоорганізованих таємних або напівтаємних груп, які ризикували своєю свободою задля розвитку українського слова. «За ініціативою громадянців на кошти полтавської поміщиці Є. Милорадович-Скоропадської у 1873 р. у Львові було утворене Літературне товариство ім. Шевченка із друкарнею. Крім того, було створено «комітет дванадцяти», який займався організацією видання безцензурного українського періодичного видання за кордоном» [20].

Якщо попередні заходи щодо усунення української мови були організовані керівництвом різних імперій, до складу яких входила Україна, то наступний етап нищення української мови припав на період комуністичної окупації нашої держави.

Так, проблема мовозмішання поглибилася в Україні ще більше під час демографічних та індустріальних зсувів у постреволюційному СРСР. Так, Л. Масенко зауважує, що зросійщення українців призвело не тільки до втрати природної мови, а й до зниження загальної культури. «Стратегія мовно-культурної політики асиміляції неросійських народів Радянської імперії спричинила загальне зниження рівня культури. Українська культура, яка в 20-х роках минулого століття почала завойовувати урбаністичний простір підросійської України (а в південно-західній частині формування міських українськомовних середовищ відбулося раніше), після наступних спустошень втратила цілісність, почасти через заміну її російською, а почасти — через поширення гібридних українсько-російських форм мовлення й культури, що стимулює, відповідно, і формування нечіткої роздвоєної етнічної ідентичності [44].

Крім того, політика витіснення корінної мови та неконтрольоване мовозмішання призвело до появи такої мовної форми як «суржик». «Суржик, хоча й сформувався на первісній базі української мови, постав у результаті

втрати у значної частини її носіїв усвідомлення відмінності своєї мови від конкуруючої з нею російської, втрати відчуття соціокультурної цінності рідної мови як тієї, що пов'язує нинішнє покоління з попередніми, і відповідного послаблення національної солідарності, колективного усвідомлення часової безперервності існування своєї етнічної спільноти» [44].

Зокрема, почалася розбудова та урбанізація вугільних басейнів Донбасу. Туди з метою працевлаштування їхали мешканці з сусідніх областей прикордонних російських губерній. Це призвело до появи нових міст і зростання кількості людей. Це в свою чергу поширювало сфери вжитку російської мови, в містах вона ставала більш впливовою.

Проте, російська не могла витіснити повністю українську – в шахтарських містах відбувалися нові форми мовозмішання, утворювався більш специфічний суржик. Так, у 1920 роках на території Донецька (тодішнього Сталіно) були зафіксовані форми фольклору, які яскраво демонструють химерне поєднання російської та української:

В землі гроші огрібаєт,

У неділю водку пйот,

Он в неділю водку п'є,

В понеділок жінку б'є.

Та ще один твір, але уже з самої Донецької області:

Ми герої козаки,

Камуністи дураки,

Ми комуну розобйом –

На Вкраїну жить пойдьом [44].

Крім більш-менш природного процесу мовозмішання, у підрадянській Україні починаються штучні репресії та втручання в саму суть та структуру української мови. Вже з тридцятих років радянська влада почала провадити масштабні заходи не просто щодо витіснення української мови, – велася боротьба безпосередньо з проявами української культури та національної самоідентифікації.

Серед іншого, розпочинаються переслідування і репресії щодо наукових діячів, а також українськомовної освіти та періодики. «У 1931 р. розпустили історичну секцію М. Грушевського, а самого вченого вислали до Росії, де він у 1934 р. помер. Багато його колег і майже всі учні зазнали переслідувань. У 1930 р. було закрито державні курси української мови і Центральні державні курси українознавства; у 1932 р. – українські школи всіх типів та газети й журнали за межами республіки» [42].

Крім репресій і переслідування української інтелігенції, освіти та культури загалом, радянська система втручалася безпосередньо в структуру мови. Український правопис і фонетичний склад слів штучно наближали до російської мови. Серед таких лінгвістичних операцій особливо показовою є скасування літери «ґ». Для подолання «буржуазних» нахилів української мови було створено спеціальну мовну комісію. Вона мала врегулювати питання термінології та «штучного відмежування» української мови від російської.

Говорячи про результати роботи комісії, дослідники В. Німчук та Н. Пуряєва наводять, зокрема, такі дані зі звіту голови комісії А. Хвилі: «ліквідовано націоналістичні правила щодо правопису іншомовних слів, викинуто з правопису форми, що засмічували сучасну українську мову архаїзмами, провінціалізмами, ліквідовано націоналістичне правило нормування географічних назв, внесено зміни в граматичну термінологію, змінено ілюстративний матеріал, що мав націоналістично-куркульський характер» [51].

Крім змін, які були реалізовані в тридцятих роках, радянська влада ще двічі змінювала український правопис, аби максимально наблизити його до правил російського. Ці зміни були впроваджені в 1945 та 1960 роках.

Також варто зазначити, що, крім технічного нищення української мови на рівні правопису, відбувалася її повсякчасна дискредитація. На всіх рівнях створювався образ української як другорядної – провінційної чи сільської. А в носіїв української мови формувалася комплекс меншовартості.

Ці заходи мали чималий успіх особливо на південно-східних теренах України. Ситуація склалася так, що у великих містах та обласних центрах майже

більшість населення є російськомовною, а в селах побутує суржик, носії якого за першої-ліпшої нагоди переходять на російську. Лише в окремих населених пунктах українська мова зазнала не такого руйнівного впливу й існує у формі діалекту, а не суржику.

Так, Л. Масенко зауважує, що перехід на суржик відбувається на підсвідомому рівні оскільки люди часто намагаються адаптувати свою українську мову до російської у спілкуванні з носіями останньої. «Головною мотивацією мовної поведінки людей, які говорять суржиком, є намагання пристосуватися до російськомовних співрозмовників, переінакшити своє мовлення на зрозуміле для них. Такі особи, спілкуючись з російськомовними, несвідомо вибирають з-поміж українських лексичних синонімів ті, що ближчі до російської мови, нівелюючи в такий спосіб своєрідність своєї мови[44].

Також дослідниця цитує слова суржикомовного респондента старшого віку з м. Луцьк, зафіксовані під час фокус-групового опитування, проведеного 2006 року в 107 межах міжнародного проекту «Мовна політика в Україні: антропологічні, лінгвістичні аспекти та подальші перспективи». Чоловік упевнений у тому, що, говорячи українською, як він вважає, мовою, він легко знаходить порозуміння з росіянами: «Я маю сильно багато друзей росіян, да, но я завжди з ними говорю тільки на українському язичу. І вони мене капітально поміають» [44].

Крім того, Л. Масенко зауважує, що «мовне пристосуванство, намагання догодити російськомовному співбесідникові коштом нівеляції, спрощення своєї мови свідчить про втрату ціннісних орієнтацій, прив'язаності й поваги до рідної мови». Щоб проілюструвати роздвоєної мовної ідентифікації дослідниця наводить міркування респондентки середнього віку з міста Нетішин Хмельницької області, які зафіксувала у праці з соціолінгвістики у 2009 році студентка НаУКМА Тетяна Михальчук. Відповідаючи на питання опитувача жінка ідентифікувала рідну мову наступним чином: «Вапше-то я українка, но якщо люди розмовляють на русском, я стараюсь разгаварівать на русском. А якщо люди розмовляють на українському, я розмовляю на українській мові». На

запитання, як вона ставиться до вимог надання російській мові статусу другої державної, респондентка відповіла: «Ця політика мене не дуже інтересує. Головне, щоб людина була хороша, а якою вона мовою розмовляє — українською чи російською — яка різниця?» [44].

Загалом же, С. Узунув зауважує, що в Радянському Союзі дослідження взаємин між українською та російською мовами були виключно політизованими. «Коли антиукраїнська мовна політика виявилася недостатньо ефективною та неприйнятною для українського суспільства, основним засобом вирішення мовних проблем стало використання можливостей уже поширеної в країні двомовності: з одного боку, використання етнічних мов історичного суспільства, а з другого – російської мови радянського народу», – зазначає дослідник [79].

Наразі варто зазначити, що суржик і досі викликає особливий, міжнародний науковий інтерес, який було проявлено на початку 2000-х років, зокрема завдяки дослідженню американського лінгвокультуролога М. Флаєра. Як зазначає С. дель Гаудіо, «праця М. Флаєра дала імпульс для розгляду проблеми суржику з лінгвістичної точки зору, запропонувавши інтерпретацію зазначеного гібридного утворення як українського зі значними російськими домішками. Дослідження М. Флаєра, в якому було використано здобутки лінгвокультурологічної школи, показала зарубіжним соціолінгвістам важливість цього феномена». На міжнародному симпозіумі в німецькому Ольденбурзі, присвяченому таким мовним гібридам, як суржик і трасянка (мішане білорусько-російське мовлення), було актуалізовано проблеми їхнього дослідження. Серед них науковці визначили за провідні такі, як а) «проблема термінологічного визначення: що саме розуміти під терміном суржик; б) визначення різновидів мовлення, як можна трактувати як суржик; в) лінгвістичний аналіз і соціолінгвістична інтерпретація мовного матеріалу; г) виявлення причин, які призвели до виникнення суржику» [81].

Зацікавленість мовознавців пояснюється унікальними умовами, у яких існує мова у закритих тоталітарних державах. «Зосередження уваги мовознавців на таких формах побутування мови пояснюється специфікою її функціонування

в колишній тоталітарній державі, де не було публічного діалогу влади з народом, де до усного слова, яке важче проконтролювати, влада завжди ставилася з підозрою. Натомість у відкритому демократичному суспільстві усне мовлення, зокрема публічне, набуває особливої ваги, що передбачає застосування, поряд зі стилістичною класифікацією, інших теоретичних підходів до вивчення розмаїтих форм уживання мови. Зокрема, у зарубіжній лінгвістиці до аналізу розмаїтих форм побутування етномови залучають поняття соціорівнів, або мовних реєстрів. Кожна розвинута мова має систему соціорівнів, що віддзеркалює поділ суспільства на класи і групи. Соціальні різновиди мови безпосередньо впливають на її стильовий розвиток», – зауважує Л. Масенко. [44].

Після розпаду Радянського Союзу ситуація довгий час залишалася незмінною. Проукраїнські політичні сили з різних причин не змогли реалізувати програму українізації протягом майже двадцяти років незалежності України.

Можемо зауважити, що такий підхід не відповідав реальним потреба суспільства та можливостям української мови. Зокрема, все та ж масенко акцентує увагу на тому, що українська має багату літературну форму. «Водночас білінгвальна ситуація країни, де поряд з українською побутує російська мова, поділяючи з нею всі сфери суспільного життя, не може не позначитися на певних соціальних рівнях мови. Якщо говорити про вищі реєстри мововжитку, то українська має багату розвинену літературну форму побутування, здатну обслуговувати всі відповідні галузі суспільного життя. Саме вона і в писемних, і в усних різновидах її побутування належить до культивованої витриманої мови, що вживається в колі освічених людей. Її креативний потенціал засвідчує інтенсивний розвиток художньої літератури, політичного дискурсу, мови науки і філософії в нинішній посттоталітарний період звільнення від цензури й диктату одноманітного компартійного ньюспіку» [44].

Їхні ж опоненти, чії політичні амбіції реалізуються через ностальгію суспільства за «великою державою», навпаки вправно використовували ситуацію для підтримання та, навіть, поглиблення кризи української мови. Розуміючи, що кількість російськомовних громадян прямо пропорційна

кількості електорату, окремі політичні сили штучно роздували так зване «мовне питання».

П. Мірошніченко вважає, що російська культура для певної частини громадян України є та й була домінантною. «У масову свідомість перманентно закладалися стереотипи й установки щодо національної культури як провінційної, неперспективної, неспроможної до конкуренції з культурою домінантної нації СРСР – російською» [47]. І, власне, російська мова слугує сполучною ланкою між українцями та «великою російською культурою» та її надбаннями.

Отже, етнічний чинник мовнокультурної самоідентифікації особистості відіграє вагомую роль і в самовизначенні російськомовного жителя України. Щоправда, його політичні вподобання так само мають неабияке значення. Соціологи, політологи та психологи приблизно від 1997 р., а з часів Помаранчевої революції ще послідовніше, фіксують чималу вагу мовного питання у формуванні закономірностей стану та розвитку масової політичної свідомості в Україні, яку «найістотніше диференціюють два чинники: реформаторський (що віддзеркалює про- і антиреформаторські настрої громадян) і російський (настрої про- і антиросійські)» [8].

Теза про те, що російську мову утискають та витіснять, а також думка про необхідність захисту російськомовного населення, панувала завжди. Зокрема, для «захисту» російської мови в Україні імплементалися міжнародні угоди та хартії. Так, у 2006 році було ратифіковано «Європейську хартію регіональних або меншинних мов».

Тоді, за прем'єрства Віктора Януковича, з посиланням на Хартію ряд міських рад у південно-східних областях проголосували за надання російській статусу регіональної. «Такі рішення ухвалили Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська, Миколаївська обласні ради, а також міські ради Харкова, Севастополя, Дніпропетровська, Донецька і Луганська» [43].

Однак особливого масштабу спроби наблизити російську до статусу державної, розширити сфери її вжитку та вивчення сталися після того, як до

влади в Україні прийшов Віктор Янукович та «Партія Регіонів». Маючи більшість у парламенті та за підтримки лояльної Комуністичної партії, регіонали отримали можливість змінювати законодавство на свій лад.

Перша спроба розширити можливості та роль російської в Україні сталася у 2010 році. Тоді очільник фракції Партії регіонів Олександр Єфремов, голова фракції Компартії Петро Симоненко та член Блоку Литвина Сергій Гриневецький подали до парламенту законопроект №1015-3 «Про мови в Україні» [21].

Норми цього закону аргументувалися «Європейською хартією регіональних або меншинних мов». На основі цього документу пропонувалося впровадити в країні поняття «регіональної мови». Для неї передбачалося використання в основних для державної мови сферах – судочинство, освіта та влада. «Звичайно, потрібна була неабияка шахрайська спритність і повна відсутність моральних засад, щоб скористатися європейським документом, призначеним захистити від вимирання мови, що мають малу кількість носіїв, для збереження й посилення позицій російської мови в Україні, де впродовж кількох століть імперія намагалась маргіналізувати українську мову, щоб довести чисельність її носіїв до критичної межі. Процедура ратифікації Хартії у Верховній Раді супроводжувалась боротьбою між національно-демократичними й проросійськими групами депутатського корпусу», – зауважує Л. Масенко. [43].

Однак нормативний акт перед голосуванням був розглянутий у ряді інститутів, де не отримав схвалення і згодом був ветований конституційним судом. Закон довелося зняти з розгляду Верховною радою. На думку Л. Масенко, яку вона висловила в публікації для «Радіо Свободи», цей закон розроблявся так, аби регіональною російську можна було зробити в будь-якій області. «Загальні положення законопроекту містили визначення, позичені з советської риторики щодо «гармонійної російсько-української двомовності» і подібне, але реальну загрозу новітнього потужного зросійщення країни становила впроваджена норма, згідно з якою для надання мові статусу регіональної достатньо, щоб її носії становили 10% населення відповідної

області, міста чи району», – зазначає Л. Масенко [43].

Крім того, саме за правління Партії регіонів відбулася спроба повернути російській мові статус офіційної, хоча б на частині української території. Ця спроба була реалізована за допомогою «Закону про засади мовної політики», відомого загальною назвою як закон «Колісніченко-Ківалова».

Коментуючи закон «Колісніченко-Ківалова», викладач Донецького національного технічного університету Володимир Алтухов стверджував, що він «сприяє «м'якій», «патріотичній» русифікації України, а держава практично самоусунулася від здійснення цілеспрямованої мовної політики» [3]. Прийняття цього закону викликало бурхливу дискусію в українському суспільстві. З одного боку, проукраїнські сили виступили з тезою, що російська мова перебуває в рівних умовах з державною, а подекуди навіть переважає над нею, а з іншого – частина суспільства, орієнтована на підтримання та поглиблення культурних зв'язків із Росією, почала активно використовувати цей закон у власних інтересах.

Найяскравіше дію цього закону можна було простежити на прикладі ЗМІ. Згідно з редакцією Закону України «Про телебачення і радіомовлення», яка діяла на момент приходу до влади Партії регіонів, «у загальному обсязі мовлення кожної телерадіоорганізації не менше ніж 50 відсотків має становити національний аудіовізуальний продукт або музичні твори українських авторів чи виконавців» [25].

Такі вимоги до кількості національного мовного продукту неодноразово намагалися скасувати, і це незважаючи на те, що йшлося про «національний» продукт, а не мову. Тобто, якщо певний продукт був виготовлений в Україні, але російською мовою – він задовольняв вимоги закону. Виходячи з цього, можна говорити про невисокий відсоток української мови у ЗМІ.

За даними П. Мірошніченка, у 2012 році частка українськомовного продукту на українському радіо та телебаченні значно скоротилася. Закон «Ківалова-Колісніченко мав негативний ефект на розвиток і функціонування української, україномовної музики в ефірі неабияк зріс. Так, за 2012 рік частка

україномовного продукту на радіо зменшилася ще на 10% (порівняно з 2011-м), а частка пісень українською становила лише 3,4%» [47].

Сам закон був скасований ще у 2014 році депутатами Верховної Ради. Це рішення підтримали 232 народних обранці. Однак спекуляції довкола цього законодавчого акту не припинялися ще декілька років. Зокрема, українські проросійські політики намагалися форсувати тезу, що мовляв «необдумане та несвоєчасне» скасування цього закону збурило населення Донбасу та Криму, що призвело до тимчасової окупації цих територій Росією.

Однак 2018 р. у питанні закону «Колісніченко-Ківалова» крапку поставив Конституційний суд. За зверненням 57 народних депутатів судді розглянули акт і прийшли до висновку, що він був ухвалений зі значними порушеннями. «Верховна Рада України порушила процедуру розгляду та ухвалення законопроекту №9073, визначену положеннями частини третьої статті 84, частини першої статті 93 Основного закону, що також ставить під сумнів дотримання вимог, передбачених статтею 91 Конституції України», – аргументували своє рішення у КСУ [37].

Проте, незважаючи на здавалося б уже вирішене питання щодо статусу української мови, окремі парламентарі не полишали спроб анулювати всі здобутки. Зокрема, у Верховній раді 8-го скликання було подано ряд постанов щодо блокування та скасування «мовного закону».

Так, у квітні 2019 року у Верховній Раді було зареєстровано 4 проекти постанов про скасування закону про мову. Ними, зокрема, було на декілька днів заблоковано підписання головою парламенту відповідного законодавчого акту. Крім того, тодішній спікер парламенту Андрій Парубій зауважував, що необхідно дотриматися усіх юридичних процедур щодо прийняття та підписання закону, інакше його можуть скасувати через Конституційний суд. «Якщо зараз ми допустимо мінімальне порушення – ми не сумніваємося, вони підуть у Конституційний Суд. І це може поставити під сумнів закон про мову», – говорив він [78]. Уже після того, як закон почав діяти, члени фракції «Опозиційний блок» Вадим Новинський, Олександр Вілкул і Євген Мураєв реєстрували проект

закону, яким пропонувалося визнати таким, що втратив чинність, закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [59].

У той же час варто зауважити, що після зміни влади, внаслідок президентських та парламентських виборів, які відбулися у 2019 році, Україна продовжила впроваджувати та відстоювати норми закону про мову. Однак і серед парламентарів Верховної Ради 9-го скликання знайшлися політики, які виступають за скасування «мовного закону».

Зокрема, член президентської фракції «Слуга народу» Максим Бужанський повідомляв, що вніс до парламенту проєкт закону про скасування закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної». «Ми всі прекрасно розуміємо, що нічого спільного з захистом і розвитком української мови, чинний закон не має. Що закон цей спрямований на дискримінацію носіїв інших мов, в першу чергу, російської мови. Що закон цей безпосередньо завдає шкоди нашій державі, виштовхуючи наших громадян з нашого інформаційного поля в чуже», – коментував свою позицію Бужанський [71]. Загалом тези озвучені депутатом від «Слуги народу» поділяли і в проросійській політичній силі «Опозиційна платформа – За життя».

Незважаючи на описані прецеденти, можемо говорити, що до певних практичних наслідків вони навряд чи призведуть. Серед іншого на це буде впливати згадана раніше надзвичайна підтримка суспільством мовного законодавства загалом та квотування, зокрема.

Наразі можна зробити висновок, що в історії нашої держави було достатньо умов для формування в чималій частини населення країни асиметричного білінгвізму – форми двомовності, що сприяє набуванню державною мовою статусу мови «побутового спілкування», а насаджена використовується в офіційному полі. Також можна констатувати, що навіть після здобуття Україною незалежності спроби зменшити сфери використання української мови тривали фактично до 2014 року. Проте в той же час, станом на 2019 рік можна виокремити декілька спроб «нападів» на українську мову.

Загалом же можемо констатувати, що з ухваленням ряду мовних законів,

зокрема й закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», в Україні почався етап виваженої мовної політики держави. За умови дотримання означеного курсу поступово державна мова пошириться в усіх сферах життя, серед якого і приватне спілкування. Можна стверджувати, що через певний час іншомовне населення країни опанує українську та послуговатиметься нею без проблем.

РОЗДІЛ 2

СТАН МОВНО-СТИЛЬОВОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Характеристика проведення моніторингу на тему «Мовна та стильова норма в українському телебаченні»

Для проведення нашого дослідження ми вирішили застосувати метод моніторингу. Звернутися до такого способу контент-аналізу нас, зокрема, спонукала необхідність зафіксувати конкретні випадки порушення мовної та стильової норми на українському телебаченні. Крім того, як зазначають дослідники, моніторинг можна вважати методом, «який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів» [45].

Крім того, науковою спільнотою наразі прийнято вважати моніторинг найперспективнішим напрямів узагальнення інформаційних потоків. «У найпростішому вигляді його ідею можна сформулювати як постійно здійснюваний в часі контент-аналіз неперервних інформаційних потоків. Серед принципів побудови системи моніторингу виділяють системність, адресність і предметну спрямованість. У ній текстовий потік досліджується на підставі заданих конфігураційних характеристик (наборів кількісних параметрів або слів, що супроводжують визначені теми і поняття)» [89].

Зокрема, під моніторингом найчастіше розуміють «змістовий аналіз інформаційних потоків з метою отримання необхідних якісних і кількісних зрізів, який ведеться постійно протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу. Методологічною складовою моніторингу прийнято вважати контент-аналіз, за результатом якого збирається певний масив даних, який узагальнюється та відображається у вигляді результатів» [53].

Л. Юзва, зокрема, пропонує таке визначення контент-аналізу –

«переведення у кількісні показники масової текстової (або записаної на носій) інформації з наступною її статистичною обробкою. Методологічні основи контент-аналізу полягають у на так званій репрезентативній моделі мови, згідно до якої знаки (слова, символи) відображають, репрезентують повністю визначені значення, які прочитуються однозначно» [18].

Дослідники зауважують, що прототип контент-аналізу з'явився ще 1640 р. в Швеції. У той же час, на думку науковиці, сучасну історію контент-аналізу варто відраховувати з періоду Другої світової війни, коли розвідка союзників почала відстежувала число та тип популярних пісень, які пускали в ефір європейські радіостанції. Тоді ж, у 1940-х, контент-аналіз також застосовувався для вивчення пропаганди [45].

Б. Буськів у своїх дослідженнях зауважує, що «контент-аналіз у своєму розвитку пройшов шлях від наукового методу формалізованого аналізу змісту мас-медіа до широко застосовуваної високотехнологічної методики» та виокремлює 5 історичних етапів у процесі становлення контент-аналізу:

1. 1920 рр. – зародження контент-аналізу;
2. 1920-1940 рр. – формування основ «класичного» контент-аналізу;
3. 1950-1960 рр. – міждисциплінарне розширення і диференціація контент-аналізу;
4. 1970-1980 рр. – розвиток теоретичних основ та розширення практичного застосування контент-аналізу;
5. від 1990 рр. – період «глобального» розвитку контент-аналізу [89].

Загалом, можна говорити, що контент-аналіз використовують для опису контенту комунікації, порівняння медіа-контенту з «реальним світом», оцінка зображення певних груп суспільства, тестування характеристик повідомлення, розуміння контенту отримання точних результатів через кількісне обчислення даних [45].

Крім того, на користь застосування моніторингу як методу дослідження говорить успішне використання його рядом авторитетних журналістських організацій. Серед інших, моніторинг медіа простору на різноманітну тематику

протягом багатьох років здійснюють «Детектор медіа», Академія української преси, Інститут масової інформації [13, 32].

Для здійснення моніторингу на тему «Мовна та стильова норма в українському телеефірі» ми обрали телевізійний канал «24 канал». Досліджувати саме цього мовника було вирішено через те, що він транслює власні програми на територію всієї країни, працює досить тривалий час, абсолютна більшість програмного продукту виходить українською мовою.

Так, телеканал «24 канал» належить до медіахолдингу ТРК «ЛЮКС» Катерини Кіт-Садової. Телеканал розпочав роботу у березні 2006 року у Львові, як мережевий мовник «24 канал» транслювався у Львівській області та декількох інших західних регіонах. У той же час як супутниковий телеканал мовив на території всієї країни [77].

За своїм форматом «24 канал» є інформаційним – у сітці мовлення відсутні розважальні програми та художні фільми. Більшість ефірного часу мовник транслює аналітичні програми, авторські проєкти чи випуски новин. Можемо зауважити, що новинних програм в ефірі телеканалу, порівняно з іншими програмами, набагато більше. Зокрема, випуски новин транслюють щодві години загалом 9 разів на добу, середній хронометраж кожного проміжного випуску складає близько 15 хвилин. Крім того, о 21.00 або 22.00 на телеканалі виходить підсумковий випуск новин загальним хронометражем близько 25 хвилин.

Також варто зазначити, що «24 канал» входить до 10 найбільш рейтингових інформаційних телеканалів України. Про популярність мовника, зокрема, свідчить дослідження рейтингу телеканалів у другому півріччі 2019 року, проведеного у рамках спільного проєкту Національної ради з питань телебачення і радіомовлення і рейтингового агентства Big Data Ua. Порівняно з другим півріччям 2018 року частка телеканалу зросла на 40% [50].

Крім того, телеканал «24 канал» показав одне з найбільших зростання аудиторії – за період дослідження кількість глядачів мовника зросла на 63%. Однак, навіть виходячи з цього, телеканал не потрапив до списку найбільш рейтингових в Україні.

Рис. 2.1.1. Рейтинг інформаційних телеканалів за підсумками дослідження Національної ради з питань телебачення та радіомовлення.

Ще одним важливим складником, який вплинув на наш вибір телеканалу для моніторингу стала частка української мови, якою виходять випуски новин на «24 каналі». Виходячи з дослідження, яке провела Національна рада з питань телебачення та радіомовлення в жовтні-листопаді 2018 року, 100% випусків новин на обраному телеканалі виходять державною мовою [19].

Варто зауважити, що, за даними моніторингу, показник у 100% новинних ефірів українською мовою показали ще 4 інформаційні супутникові канали. Зокрема, Newsone, «4 канал», «ОБОЗ-ТВ» та «Громадське». Однак, на нашу думку, доцільно досліджувати стан мовної та стильової норми саме на телеканалі «24 канал», серед іншого, через тривалість його існування та досить велику кількість глядачів.

Рис. 2.1.2. Частка української мови в ефірах телеканалів за підсумками дослідження Національної ради з питань телебачення та радіомовлення.

Як зазначається на офіційному сайті телеканалу, його аудиторія становить близько 17 мільйонів осіб. Виходячи з цього, «24 канал», як і будь-який інший великий засіб масової інформації сприяє формуванню у аудиторії не тільки суспільно-політичного світогляду, а й мовленнєвої культури.

На нашу думку, визначити по-справжньому проблемні моменти в мовленні українських телеканалів можна, дослідивши вже давно сформованого мовника, який має свою специфіку та форму подачі інформації та який мав вдосталь часу для виправлення недоліків.

Як об'єкт дослідження на телеканалі «24 канал» нами були обрані вечірні підсумкові випуски новин, які транслюють щодня о 21.00 або о 22.00. На нашу думку, варто досліджувати саме ці випуски, виходячи перш за все з їхньої більшої тривалості та, як наслідок, частішої появи презентера новин.

Власне, випуск новин має стандартний формат, схожий із випусками новин інших телеканалів. На початку випуску глядач бачить короткий анонс сюжетів та тем, які будуть представлені у випуску. Далі презентер робить коротку підводку до кожного сюжету, повідомляє бекграунд до події про яку

йтиметься чи наводить факти, про які не згадується у сюжеті, далі з'являється безпосередньо сам інформаційний сюжет.

Виступ презентера новин ми розглядали як одиницю аналізу. Зокрема через те, що слова ведучого з'являються безпосередньо під час ефіру, на відміну від закадрового тексту окремих сюжетів, який можна редагувати на етапі монтажу, презентер не має змоги виправити власні помилки під час ефіру. Крім того, хоч ведучий і змушений працювати з суфлером, можна чітко простежити особливості його мовлення та випадки порушення мовної та стильової норми, якщо такі наявні.

Крім того, в окремих випусках присутній так званий коментований відеоряд – формат сюжету, в якому інформація повідомляється не за допомогою закадрового тексту чи репортера, а безпосередньо презентером зі студії. Такий формат ми так само віднесли до одиниць аналізу. Загалом же було досліджено 30 випусків підсумкових новин телеканалу «24» у період з 30 жовтня 2019 року до 30 листопада 2019 року.

Мета моніторингу – стан мовної та стильової норми сучасної української літературної мови на телебаченні. Це, в свою чергу, дозволить встановити, як часто в умовах ситуації асиметричного білінгвізму телеканали дотримуються правил орфоєпії, акцентуації згідно з вимогами стандарту державної мови, а також норм стильової чистоти висловлювання. Крім того, дослідження дозволить визначити, які помилки в ефірі трапляються найчастіше, та дасть змогу запропонувати можливі способи їхнього вирішення. Крім того, дослідження дозволить визначити, які помилок у ефірах зустрічаються найчастіше та запропонувати можливі способи вирішення.

На думку дослідників, зараз відбувається певне послаблення офіційності у ЗМІ, вони шукають нові засоби експресивного мовлення, якісно та кількісно розширюється комунікаційний склад. Однак, у той же час можна подекуди спостерігати низький рівень мовленнєвої культури суспільства загалом та журналістів зокрема через «необізнаність з мовними нормами, байдуже ставлення до свого мовлення, лінивість думки, мовну неохайність, невміння

контролювати себе», – зазначає О. Сербенська [69].

Крім того, первні проблеми у дотриманні норм української мови репрезентерами новин провокує і той факт, що багато ведучих у повсякденні є російськомовними. Як наслідок, вони можуть некоректно говорити українською. «Українська мова близька до російської, то багато хто з журналістів гадає, що треба лише надати російським словам чудернацького звукового оформлення, як їхня думка набуде українського втілення. Але близькість двох згаданих мов тільки уявна, бо справжні українські фонетика, вимова, лексика, граматики, вельми оригінальні, мають яскраво окреслені національні риси, які людина вбирає з молоком матері й розвиває протягом усього свідомого життя», – пише О. Пономарів [56].

На думку авторів монографії «Літературна норма і мовна практика», «мовна норма – ознака розвиненої літературної мови, вияв колективної мовної свідомості, сформованої на певному історичному зрізі функціонування національної мови» [41]. Дослідники-мовознавці підкреслюють складний і багатоаспектний за впливами процес творення норм літературної (кодифікованої) форми будь-якої національної мови, як у діахронічному, так і синхронічному вимірах її буття. Власне, «мовна норма детермінована системою національної мови, а також регулюється узусом, колективною мовною практикою, тобто природу мовної норми визначають інтралінгвальні та екстралінгвальні чинники» [41]. Основне призначення мовної норми як прескриптивного за характером явища – налагоджувати та підтримувати стабільно високий рівень порозуміння між різними носіями національної мови, на мовну й мовленнєву культуру яких, цілком імовірно, можуть впливати характерні особливості діалектного мовлення, поширеного в місцях їхнього проживання.

Про тісний взаємозв'язок літературної мови та мовної норми йдеться в численних розвідках В. Русанівського, який вважав, що норма притаманна будь-якій мовній системі як можливість варіативного слововживання, та, на відміну, діалектів, говорів і просторіччя, де норми мають спонтанний характер, у

літературній мові вони чітко та свідомо регламентуються. На думку науковця, «Норма регулює розвиток літературної мови як певного історичного явища, що прогресує внаслідок інтеграції декількох історично змінних мовних систем: системи донаціональної літературної мови, міжнародної до національної або близькоспорідненої іншої національної мови, системи уснорозмовної мови провідного в історії народу центра, системи мови фольклору, системи одного або кількох територіальних виявів (діалектів), системи інших літературних мов, які перебувають у контакті з даною літературною мовою» [63].

Дослідник чітко протиставляє норму кодифікації, розглядаючи останню як результат наукового осмислення законів і закономірностей вияву норми. В. Русанівський зазначає, що Кодифікація – це насамперед наявність граматики і словників. Чим їх більше, чим ширше ними користуються, тим менше в них розходжень і суперечностей, тим вищий ступінь кодифікованості літературної мови» [63].

Цікавим і досі актуальним можна вважати твердження В. Русанівського про широту охоплення мовних систем, різноманітних виявів комунікації стилем. Науковець чітко співвідносить залежність регламентованості та чіткого набору стильових норм від поширеності й масового усвідомлення важливості літературної мови. Зокрема, В. Русанівський зазначає: «Стиль як потенціальний і реальний вибір мовних засобів проектується на мову в цілому, включаючи її територіальні і соціальні вияви, але чим помітнішу роль у житті суспільства відіграє літературна мова, тим виразніші обмеження накладає вона на можливість вибору ненормативних одиниць, особливо в інформативній сфері» [62].

Загалом, важко непогодитися з тим фактом, що при низькому рівні важливості мови для носів загалом та кожної окремої особи зокре може відбуватися систематичне порушення мовної та стильової норми. Зокрем така ситуація може з'являтися і внаслідок умисного викривлення, і через погане володіння мовою через «неважливість». Однак, для поліпшення рівня володіння мовою та її використання можна використати ряд інструментів серед яких і ЗМІ

Все той же мовознавець В. Русанівський свого часу висловив тезу про становлення й активний розвиток окремого мовного стилю – стилю ЗМІ. Відповідно, взаємодія літературної мови, зокрема її кодифікаційної сфери, з мас-медійною є закономірним процесом. Відносячи стиль ЗМІ до функціональних, В. Русанівський наголошував на притаманних йому, як і художньому стилю, всіх експресивних засобів. Оперування всіма регістрами вербальної експресії дає змогу мас-медійному стилю змикатися то з науковим, то з художнім стилями, що, на думку мовознавця, надає йому функцію впливу [62].

Літературна мова як система мовних норм вимагає від власних носіїв, зокрема журналістів, відповідального ставлення, адже комунікативна ефективність медійного тексту надзвичайно сильно залежить від його фонетико-фонологічної, ритміко-мелодійної, лексичної, граматичної тощо адекватності мовному стандарту. Також рівень комунікативної ефективності журналістського матеріалу залежить і від усвідомлення реципієнтом літературної мови як соціально престижної форми мови національної. На думку лінгвістів, «ставлення до літературного стандарту, або кодифікованої літературної мови як соціально престижної форми національної мови, змінюється залежно від освіти, територіального походження мовців, їх професійного, культурного рівня, соціального статусу» [41].

Психологи та психолінгвісти, що схильні розглядати мовлення як діяльність, убачають у процесі засвоєння людиною мовних норм і перманентного потягу до розхитування їх ті самі аспекти, на яких ґрунтується будь-яка діяльність: мотив, мета та її досягнення. Підставою ж для будь-якої діяльності є потреба. «Омовлення» власного досвіду індивідом за допомогою механізмів спілкування й узагальнення неможливе без «мовного» досвіду референтної йому (індивідові) групи, що й стає джерелом його мовної партії. О. Леонтьєв підкреслює надзвичайно важливий соціалізаційний аспект мовленнєвої діяльності – «привласнення» кожним представником нового покоління мовців його мовної культури, що є доволі вибіркоким засвоєнням її правил, норм і законів. Тобто, на думку дослідника, «це означає, що окремі індивіди, групи

індивідів, цілі покоління засвоюють у мові те й настільки, що й наскільки відповідає їх потребам, причому не тільки потребам у спілкуванні, але й потребам мислення, потребам в усвідомленні, потребам у будь-якій свідомій діяльності» [40].

Це спостереження дало змогу науковцю особливу увагу звернути на роль і значення вагомих соціальних інститутів, насамперед освіти та мас-медіа, іманентними функціями яких є передавання суспільно-історичного досвіду за допомогою мови, розбудова адекватної конкретній соціокультурній дійсності мовної картини світу індивідів, що сприятиме їхній соціалізації. Демократизація літературної мови, втрата нею елітарного характеру, сприяє розширенню її соціальної бази та функціональної палітри. Власне кажучи, зміни фонетико-просодичного, акцентуаційного, темпорального рівнів мовного стандарту пов'язані з широким набором соціально-психологічного досвіду його носіїв, тобто відмінності, скажімо, в наголошенні одного й того ж слова є відмінністю соціальних норм у самій загальнонародній нормі. О. Леонт'єв упевнений, що всі наявні в мові варіанти вимови, які співвідносяться і співіснують, «завжди пов'язані з соціально-груповими чи функціонально-стилістичними відмінностями в мовленнєвій діяльності носіїв мови» [40].

Говорячи про форму мовного розвитку в контексті зсуву чи розхитування норми, науковець зазначає, що «або загальномовна норма «ковтає» стилістичну чи соціальну, або ж, навпаки, ця остання стає загальномовною. І це єдина форма мовного розвитку: вона припускає тимчасове співіснування елементів і вибір одного з них» [40].

О. Леонт'єв виключає можливість свідомого регулювання мови, тому що «в будь-який момент історії мови будь-який її елемент перебуває (...) в динамічній рівновазі і зазнає впливу цілого ряду лінгвістичних, соціологічних, психологічних і інших факторів, більша частина яких для нас наразі лишається загадкою. Претензія на свідоме регулювання означає...спробу вирвати те чи інше явище або клас явищ мови з кола обумовленостей і взаємозалежностей і спрямувати його еволюцію довільно обраним шляхом, що навряд чи можливе»

[40]. Школа, на думку автора, є єдиним механізмом свідомого втручання в мовний розвиток: «основна функція шкільної граматики...полягає в засвоєнні норм загальнонародної (чи більш вузьколітературної) мови. Однак у сучасній школі ця функція граматики недооцінюється. Саме такою недооцінкою обумовлено поширене «падіння» мови преси та радіомовлення – стилістична неохайність, шаблонність і невміння адекватно користуватися з виражальною метою наявною системою мовних засобів» [40].

Так само й на думку польського мовознавця М. Бугайського, мовна норма має не лише теоретичне, а й практичне значення. Як явище соціально функціональне норма «за власною природою динамічна, характеризується внутрішньою напругою між новими явищами та тими, що занепадають (...) Норма живої мови постійно змінюється» [6]. Тобто, дослідник пов'язує мовну норму не лише з літературною формою мови національної, а й з іншими мовними різновидами. Важливим для нього є розуміння мови як осмисленого висловлювання, формування якого від фонетичного до синтаксичного рівня мають навчати носія мови зі школи [6], при цьому медіа в цьому процесі відіграють геть не останню роль, жваво реагуючи на таку іманентну властивість мовної норми, як динамічність.

Ставлення російських мовознавців до поняття «мовна норма» й ролі медіа в її функціонуванні значно консервативніше. На думку В. Новикової, літературна норма – це «загальноприйнята й узаконена в словниках, довідниках і академічних граматиках система правил і рекомендацій використання слів, словоформ і синтаксичних конструкцій...у певних ситуаціях як у писемному, так і в усному мовленні» [11]. Дослідниця підкреслює, що журналіст завжди серед варіантів норм (застарілої, рекомендованої та нової) має обирати тільки рекомендований як найбільш соціально прийнятний.

На думку І. Фаріон, ставлення до норми літературної мови, як і до мовного стандарту загалом, залежить і від об'єктивних, суспільно-історичних і політико-ідеологічних чинників, адже «мовна норма – це синтез внутрішньомовних та позамовних чинників, що відображають напрям розвитку суспільства» [262, 16].

Визначаючи основні критерії, за якими формується й усталюється норма літературної мови, мовознавець виділяє передусім територіальний (у розумінні синтезу певних говорів і діалектів як основи літературної мови), авторитетних письменників, відповідності мовній системі, національно-ідентифікаційний. Останній, за спостереженнями І. Фаріон, це – «не лише збереження мовної традиції, але й центральна увага до унікальних мовних ознак, на протипагу до нівеляційних процесів інтернаціоналізації чи уніфікації лексики, і навіть граматичних категорій, а звідси потреба формувати захисну вісь «своє» – «чуже»» [83].

Статистичний критерій дослідниця вважає цілком другорядним, «особливо в теперішніх умовах постколоніального суспільства, значна частина якого, з огляду на об'єктивні історичні причини, володіє радянською «недоукрмовою», а не українською мовою своєї держави» [83].

Філологи, фахівці з культури мови та стилю, засвідчують розвиток тенденції до оновлення стильової норми засобів масової інформації. Стильова норма, на думку, зокрема, С. Бибик, поняття давнє й усталене: «системне вживання мовних одиниць у певних функціональних сферах, співвідношення у них загальноновживаних і спеціальних мовних засобів, одиниць мови з книжним, нейтральним чи розмовним стилістичним значенням» [69].

Дослідниця звертає увагу на тісну взаємодію стильової норми з загальною нормою літературної мови, їхню залежність від мовної практики, загалом мінливості соціокультурного простору. Традиційно виділяють два види норм: книжну (офіційна, поетична, сакральна норми) та розмовну. С. Бибик стверджує, що «книжна та офіційна стильова норми – центральні маркери усної публічної мови, зокрема мови радіо, телебачення.

Публіцистичність мови ЗМІ донедавна асоціювали з полемічністю, суб'єктивно-вольовою оцінністю, використанням і книжних, і розмовних елементів, образних засобів художньої мови, особливих стилістичних прийомів увиразнення мови. Водночас мову телебачення і радіо трактували як репрезентантку мовної практики носіїв літературної мови – письменників,

науковців, акторів, політиків, державних і культурних діячів» [5].

На думку С. Бирик, мова радіо – мультиінтенційний процес і продукт, а тому не можна відкидати, що вона містить і комунікативну інтенцію нейтральної «інформативності», «інтерактивності», і художньої «естетичності», і «емоційності», «оцінності», «розкутості», а тому впливає на специфіку моделювання стильової норми цієї сфери життя сучасної мови». І далі науковець стверджує, «щодо норми, то сучасні ЗМІ стали слабшими щодо їхньої кваліфікації як джерела мовної та комунікативної норми.

З цим передусім пов'язане й неоднозначне ставлення до норми як у науці, так і суспільстві. Представники аудиторії медіа старшого та середнього покоління звикли сприймати мову ЗМК як еталон, зразок для наслідування, тому вкраплення в неї сленгізмів, жаргонізмів вважають за прояв несмаку та безкультур'я. З іншого боку науковці розвивають теорію культури мови за умов соціального, насамперед уснорозмовного, контексту її побутування. Вони «намагаються обґрунтувати своє ставлення до зміни норми в мові ЗМІ, а тому активно послуговуються поняттями еластична, гнучка мовна норма, слабка мовна норма, лібералізація норми, постулюють зближення літературної мови з некодифікованими сферами національної мовної практики.

Інші ж мовну культуру стратифікують за такими типами: повнофункційна, напівповнофункційна (їх вважають елітарними), середньо-літературна, літературно-жаргонізована та повсякденно-побутова». Частина соціуму, зокрема «лідери думок» (письменники зокрема), сприймають мовностильову норму як прояв тоталітаризму, «мислення штампами. Науковці ж відстоюють норму як регламент комунікативної поведінки в суспільстві, вільної від просторіччя, вульгаризації та жаргонізації» [5].

С. Бирик наголошує на нагальній потребі систематизації відомостей для формування «соціостилістичних напрямків вивчення мови ЗМІ» [5], адже сьогодення змушує мовознавців, фахівців з культури мови звертати увагу на такі поняття, як «епатажність стилістики певних жанрів (зокрема гедоністичних, розважальних, комічних), інтерактивна стилістика мас-медіа, розшарування

стильової норми публічної комунікації за соціокультурними особливостями аудиторії, на яку вона спрямована, яку вона охоплює» [5].

На думку українських мовознавців, завдяки зростанню суспільної ролі мас-медіа публіцистичний стиль виступає «сферою вироблення загальної літературної норми. Для сучасних різновидів, жанрів ЗМІ характерні пошуки нових мовно-виразових можливостей. Зокрема, теле- й радіопрограми активно трансформують, перетворюють писемну мову в усні форми спілкування. У зв'язку з цим можна говорити про тенденцію «орозмовлювання» літературної мови, про зростання суспільної ваги її усних, розмовних форм» [41]. О. Сербенська, приміром, вважає, що «для мови сучасних ЗМІ характерне послаблення офіційності, ідуть пошуки нових засобів експресивного мовлення, вироблення раціональних стандартів. Йде розширення кількісного і якісного складу комунікації» [69].

Варто відзначити вкрай «демократичне» ставлення переважної більшості українських журналістів до норм літературної мови. Ймовірно, воно є віддзеркаленням поширеного в українському суспільстві уявлення про недостатню правописну стабільність української мови, не надто високим рівнем володіння як писемною, так і усною формами літературної мови, загальною, посереднім соціальним престижем і не повною функціональною палітрою національної мови тощо. Підґрунтям багатьох таких висновків часто-густо є негативні мовні, етнічні стереотипи й установки, пов'язані з тривалим періодом бездержавності в Україні, нерозвиненістю державної мови як вагомого суспільного інституту, незапитаністю, іноді – свідомим ігноруванням, багатьма сферами суспільної практики державної мови.

Між іншим, нечіткість і непослідовність державної політики в мовній сфері завдає нормі літературної мови неабиякої шкоди, адже, на думку О. Сербенської, підтримує механізм її розхитування, «вірус зневаги до української мови», запущений ще тоталітарною системою. Дослідниця переконана, що «сьогодні мовознавча думка майже не резонує в культурі народу, в культурі самих носіїв мови» [69].

Це в непрямий спосіб позначається на множенні чинників низької мовленнєвої культури суспільства загалом, журналістів зокрема. До основних причин незадовільного стану мовної та мовленнєвої культури українства О. Сербенська відносить: «необізнаність з мовними нормами, байдуже ставлення до свого мовлення, лінивість думки, мовну неохайність, невміння контролювати себе» [69].

Важко не погодитися з висновками С. Бирик про чинники, що дедалі активніше впливають на зниження ступеня зразковості усної мови ЗМІ. З-поміж цих факторів особливу увагу привертають, насамперед, об'єктивні параметри сучасної мовної практики мас-медіа, а саме: дискурсивність журналістського тексту – орієнтація на соціальне сьогодні, сенсацію спонукає ЗМІ вживати засоби надлишкової експресивності «за допомогою периферійних складників загальної національної практики (жаргон, сленг, елементи просторіччя)» [5].

Глотокультуру українських медіа визначають також: орієнтація на повсякденну мовну практику, «інноваційність мови журналістського тексту, особливо рекламного, без зацікавлення в нормі і постулюванні інституту ЗМІ як потужного засобу формування і передавання норм спілкування від покоління до покоління» [5]. Цікавим і влучним видається висновок дослідників про те, що на стан мовностильової норми мас-медіа неабияк впливає факт панування серед авторів ЗМІ людини «приватної», котра часто-густо не усвідомлює себе носієм високої культури.

Як стверджує науковець, «мова ЗМІ відбиває мовну практику натовпу, вулиці, всього соціуму, незалежно від того, яка його мова за нормативними ознаками. Виходить, що чим складніша тема розмови, тим важче її вербалізувати в межах елітарної мовної культури. А якщо не вистачає словникового запасу, часу на обдумування фрази, то лакуни заповнюють вульгаризми. Змінилося тло публічної мови, знизився загальний рівень культури мовців» [5].

У будь-якому разі український соціум досі має високий рівень довіри до мас-медіа як каналу поширення норм мовного стандарту. Телебачення та радіомовлення при цьому лишаються лідерами за популярністю в споживача

масової інформації як ретранслятори настанов мовної, точніше кажучи, мовленнєвої культури. О. Сербенська вважає, що «сферою, де в останні десятиріччя утверджується українська звукова мова (щоправда, не без серйозних перешкод) є аудіовізуальні засоби комунікації. Виникає таке поняття, як «звуковий простір», в усну комунікацію приходять техніка, яка живому слову диктує свої правила» [69]. Саме за несвідомого сприяння журналістів часто в масовий обіг потрапляють і набувають неабиякої популярності мовні та мовленнєві хиби й огріхи, що розхитують мовні норми як прескриптивні одиниці.

Як зауважують мовознавці, «використання літературної мови – це свідомо цілеспрямована мово-мисленнєва діяльність, пов'язана з індивідуальними мовними смаками, уподобаннями, вибором тих чи тих засобів мовокористування» [41]. Власне, виключна інструментальність у використанні української мови радіожурналістами не сприяє підвищенню якості ефірного мовлення, кристалізації та масовому поширенню норм мовного стандарту.

Як справедливо зазначає О. Пономарів, «чимало українських журналістів поза мікрофоном, екраном чи редакцією друкованого органу не користуються українською мовою, через що з їхніх вуст або з-під пера й вилітають вищеназвані та численні інші «перли». Створюється враження, що дехто з теле- й радіожурналістів України замість того, щоб заохочувати громадян нашої держави до поширення сфер уживання української мови, тільки й чекає, аби інтерв'юваний заговорив російською мовою, щоб і самому негайно перейти на неї» [55].

Зокрема, до факторів, які прискорюють процес трансформації мовної норми в ЗМІ, сучасні мовознавці наводять такі: «інтенсивність процесів створення і репрезентації інформації, вплив психологічного феномена «інтерактивність»; інтеграція «усності» з «писемністю» (книжністю) на структурно-змістовому, композиційному та лексикосинтаксичному рівнях» [5].

О. Тараненко відзначає оновлення образу української літературної мови, що має не лише абсолютний (з'являються справді нові явища), а й відносний

характер, бо завдяки ЗМІ нові «норми» стають публічними і швидше входять до словників. Насамперед, на думку науковця, видозміни звукового образу української літературної мови пов'язані з розширенням обсягів її функціонування, суттєвим збільшенням кола її носіїв і просто користувачів, що не могло не призвести «до її «забруднення» позанормативними елементами, так і до достатньо виразної помітності цього явища в публічному мовному просторі, оскільки українська мова стала тепер звучати скрізь у радіо- й телеефірі» [75]. Поширені в мовленні нетипові для сучасної української літературної мови випадки наголошування (Полтавщ'ина, Харківщ'ина, громадськ'ий, к'отрий, б'юлетень, недот'орканість, прав'очин тощо) є результатом впливу не тільки медіа, а й політичних і юридичних сфер, які, разом із тим, за допомогою медіа являють себе суспільству.

Насамперед це позначається на лексичному рівні мови. В ефірі часто використовуються діалектизми, елементи койне («файно» та похідні від цього слова форми, «клуб», «всьо», «баняк», «обцаси», «най» та ін.), прикладами власне галицького наголошування слів. Усе це, на думку С. Бирик, свідчить «про прагнення (1) максималізувати культурно-етнічний колорит, що єднає цільову аудиторію слухачів, а також (2) заінтригувати тих, хто прилучається до усно-розмовного продукту через інтернет-мовлення, популяризувати «своє» для всіх, хто сприймає українськомовний продукт. Саме глобалізаційні процеси зумовлюють посилення уваги до етномовного масиву, який «зорієнтований на звичаї, побут, етнічну окремішність і менталітет носія мови»» [5].

Серед основних чинників, які прискорюють процес трансформації мовної норми в ЗМІ, сучасні мовознавці наводять такі: «інтенсивність процесів створення і репрезентації інформації, вплив психологічного феномена «інтерактивність»; інтеграція «усності» з «писемністю» (книжністю) на структурно-змістовому, композиційному та лексико-синтаксичному рівнях» [5].

Виходячи з окреслених тез постає питання необхідності дослідити мовлення презентерів новин на предмет дотримання ряду норм української мови. Як наслідок, категоріями моніторингу ми обрали:

1. фонетичні норми вимови звуку [о];
2. фонетичні норми вимови звуку [у] нескладового;
3. фонетичні норми вимови твердих та м'яких шиплячих - [ж], [ш], [дж], [ч], [ж'], [ш'], [дж'], [ч'];
4. акцентуаційні норми – централізація наголосу або ненормативне наголошування;
5. норми вимови іншомовних слів, зокрема тих, що належать до правил дев'ятки;
6. лексика та фразеологія розмовного стилю.

За одиницю обліку ми обрали появу в ефірі окреслених категорій. Зокрема, ми вирішили орієнтуватися на такі норми сучасної української літературної мови щодо обраних категорій моніторингу:

Вимова звуку [о]. Важливо, що в українській мові, навідміну від російської, незалежно від того, чи є наголошеним звук [о] чи ні, він ніколи не наближається до [а]. У той же час, ненаголошений [о] перед наголошеним складом з [у] звучить із наближенням до [у] [16].

Водночас ми зафіксували дещо різні погляди окремих мовознавців на наближення ненаголошеного [о] до [у], однак незважаючи на різні трактування як норму ми вирішили розглядати все ж випадок, коли «голосний [о] тільки перед складом з наголошеним [у] має незначне наближення до [у] в словах сучасної української літературної мови» [35].

Не виявляє нахилу до [у] звук [о] в таких випадках: коли є сполучним голосним у складних словах: [одноку́рсни́к]; також, за нечисленними винятками, у словах іншомовного походження. Серед складом з наголошеним [і] нахил [о] до [у] менш виразний: [го^(y)л'і́йка], [по^(y)р'і́г], [то^(y)б'і́], [до^(y)і́ти], [хо^(y)д'і́м(о)]. Малопомітний нахил [о] до [у] перед наголошеним складом з [і] у словнику не позначається.

Характерною фонетичною рисою української мови є «ікання», тобто вимова [і] на місці [о] та [е] в закритих складах; причому у відкритих зберігаються давні звуки [о] й [е]. Як відомо, закритий склад закінчується на

приголосний звук, а відкритий – на голосний. Правило це, за нечисленними винятками, поширюється на всі українські слова [54].

У той же час, враховуючи регіональні особливості мовлення телеканалу «24 канал» варто зауважити, що сильне наближення ненаголошеного [o] до [y]: [зу^oзул`а], а то й заміна [o] звуком [y]: [зузул`а], вимова [o] з нахилом до [y] в будь-якій позиції: [ко^yрoва], що спостерігається в говорах південно-західного наріччя, не відповідає літературній нормі.

Вимова [y] нескладового. Серед іншого нами було вирішено також врахувати випадки, коли звук [в] утворює так званий «нескладовий» звук [ǃ]. Варто зазначити, що подібний перехід можна простежити тільки в усному мовленні або зобразити при фонетичному розборі слова, сам [ǃ] не є окремою фонемою в українській мові.

Ми, безумовно, погоджуємося з мовознавцями, які вважають складотворчу функцію голосних та приголосних однією з основних ознак їх розрізнення. «У зв'язку з цим голосні – складотворчі звуки, тобто вони є вершиною складу, приголосні – нескладотворчі звуки, що входять у склад разом з голосними. Саме ця ознака відбилася і в називанні голосних і приголосних» [30]. Як наслідок, можливе певне наближення приголосного до голосного у нескладовій позиції.

Терміном «[y] нескладовий» позначають голосний, позбавлений властивості утворювати фонетичний склад (тому й «нескладовий»). Про такі голосні говорять як про нескладотворчі, тобто – не здатні творити склади. Нескладовий [ǃ] або закриває склад: пра[ǃ]-да, хо-ди [ǃ], або прикриває в сполучі з іншими приголосними: [ǃ]права [15].

Загалом, можна говорити, що ми зацентувалися на трьох основних випадках, коли в українській мові голосні звуки [y] (= в) виступає нескладовими у позиціях: а) перед приголосним на початку слова ([y]гору); б) в середині слова після голосного перед приголосним (за[y]тра); в) в кінці слова після голосного (пита[y]) [70].

Вимова твердих та м'яких шиплячих - [ж], [ш], [дж], [ч], [ж'], [ш'], [дж'], [ч']. Перш за все варто зауважити, що шиплячі [ч], [дж], [ш], [ж] в

українській літературній мові твердо: [ча́ша], [чи́та́ч]. Однак, вказані звуки можуть бути напівпом'якшені в позиції перед [і] та в деяких словах іншомовного походження: [о́чі], [жу́р'і]. Подовжені шиплячі частіше вимовляються також напівпом'якшено: [кльо́ч:а], [під:а́ш:а].

Пом'якшена вимова шиплячих перед А дієслівного закінчення 3 особи множини: [бі́ж'а́т`], [кри́ч'а́т`], а також в іменниках середнього роду типу ло́ша: [лош`а́], [курч`а́], властива окремим говорам, не відповідає літературній нормі [17].

Проте, в обмеженій кількості слів і словоформ перед а і у здебільшого тоді, коли шиплячі є подовженими ([облі́ч':а], [п'я́тир'і́ч':а], та ін.), у всіх інших випадках приголосні ж, ч, ш, д^ж слід вимовляти твердо. Також ми брали до уваги вимову шиплячих випадки, коли в сучасній мовній практиці на морфемному стикові кореня й закінчення відбулось подовження шиплячих **ж, ч, ш** (пор. іменники середнього роду типу *роздоріжжя, Запоріжжя*, а також форми орудного відмінка однини іменників жіночого роду третьої відміни з основою на шиплячий приголосний, напр.: *поміччю, річчю*, та ін.) [29].

У мовленні значної частини мовців – представників різних регіонів України – засвідчується тільки м'який шиплячий [ч']. Його артикуляційні й акустичні властивості не зазнають змін у жодній з позицій, а саме: 1) у кінці слів — [кл'уч'], [р'іч'], 2) перед приголосними на початку і всередині слів — [ч'ванство], [боч'ка], 3) перед голосними [а], [о], [у], [е], [і] — [ч'ас], [ч'ого]. Наявність м'якого [ч'] унеможлиблює вимову голосного [и] після нього. Тому в усіх словах з [и] після цього шиплячого чується [і], наприклад: [ч'ітати], [ч'істо] [76].

Крім того, ми звертали увагу також на можливе уникання пом'якшення шиплячих перед [і] презентером. наразі мовознавці відзначають, що окремі мовці «не помічають протилежної крайності – дуже твердої, "дубової", артикуляції шиплячих, як, наприклад: *товариши, жінка*. Дуже тверда вимова шиплячих пояснена, серед іншого, або намаганням позбутися пом'якшеної вимови шиплячих, або впливом на усне мовлення носія літературної мови

відповідної діалектної вимови» [29].

Акцентуаційні норми. Варто зазначити, що у випадку з телебаченням дотримання норм наголошення слів є надзвичайно важливим. Перш за все, наголос ледь не найважливіший засіб інтонування слів та змісту повідомлення, ним, зокрема можна надати певного емоційного забарвлення чи змінити зміст повідомлення. У цьому контексті підґрунтям для порушення норм наголошення є той факт, що наголос в українській мові, в цілому не регламентований та не закріплений за конкретним складом слова, як у інших мовах.

Загалом дослідники сходяться на думці, що існуючі норми наголошення склалися «насамперед на базі середньо наддніпрянських говорів, але значний вплив на процес нормування наголосу мали й південно-західні говори, а порушення, які трапляються пояснюють впливом діалектної мови, так і недостатньою обізнаністю мовців із системою літературного наголосу. Крім того, вади виникали у результаті тривалого побутування в нашому суспільстві російсько-української двомовності» [2].

Загалом, у процесі моніторингу ми вирішили зацентуватися на більш загальних та, на нашу думку, найпоширеніших випадках порушення правил наголосу. Зокрема на централізації та ненормативному наголошенні. Так, ми перевіряли вислови мовника на коректне наголошення слів з рухомим наголосом, слів з усталеним наголосом, слів з подвійним наголошенням, наголошення складних слів, слів іншомовного походження з усталеним наголосом, наголошування іншомовних слів, які можуть становити труднощі у вимові, наголошування слів, форм слів, відповідники яких у російській мові або в діалектному мовленні мають відмінні наголоси, наголошування слів з метою розрізнення їх значень.

Також ми враховували групи слів, які мають окремі чи специфічні правила акцентуації. Серед них, дієслова *весті́*, *несті́* і под. що мають наголос на останньому складі, іменники на *-ання* наголошуються, як їх твірні дієслова (*розв'язáння*, *планувáння* тощо), абстрактні іменники на *-ин-а*, утворені від прикметників, мають наголос на останньому складі (*величинá*, *новинá* тощо),

географічні назви на *-щин-а*, *-чин-а* мають такий наголос, як і слова, від яких вони утворені (*Київщина*, *Донеччина*), відіменникові та віддієслівні іменники з префіксами *ви-*, *від-*, *за-*, *на-*, *над-*, *об-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-*, *що* мають наголос здебільшого на префіксах та однаково наголошуються слова такого типу творення, як *аристокра́тія*, *демокра́тія*; *діа́лог*, *ката́лог* тощо; числівники *одина́дцять*, *чотирна́дцять*, *п'ятдеся́т*, *шістдеся́т* тощо; більшість слів однакового типу творення мають різний наголос, напр.: *вимика́ч*, *шукáч* і *вини́щувач*, *випро́стувач*; *міліме́тр*, *кіломе́тр* і *баро́метр*, *термо́метр* тощо [39].

Норми вимови іншомовних слів, зокрема тих, що належать до правил дев'ятки. Перш за все, варто звернути увагу, що слова іншомовного походження в українській мові, у переважній більшості, адаптуються у вимові та написанні до правил, які застосовують для власне українських слів.

Зокрема, ми досліджували правильність вимови голосних [і] та [и], як слід завжди вимовляти відповідно до їх написання (окрім випадків, передбачених так званім «Правилом дев'ятки»). Крім того, ми звертали увагу на вимову ненаголошеного [о] в іншомовних словах – ненаголошений [о] ніколи не переходить в [у] (навіть перед складом з постійно наголошеним [у]): *корупція*, *доручення*. Також до уваги бралися особливості наближення [и], [е] після приголосного до [е], [и]: [те^инден'ц'і́йа] – тенденція; [пе^ир'іодизац'і́йа] – періодизація; [се^ирти^сф'і́кат] – сертифікат [80].

Крім того, в процесі дослідження ми враховували також і винятки з правил правопису слів іншомовного походження, зокрема, так зване «Правило дев'ятки». «Правило дев'ятки» – правописне правило української мови. У чинному правописі вимагає писати в запозичених загальних назвах після 9-ти приголосних, [д], [т], [з], [с], [ц], [ж], [ш], [ч], [р], перед наступною літерою, що позначає приголосний звук (крім «й») літеру «и» на місці «і»: *сигнал*, *динамо*. Якщо після і в іншомовному слові йде літера, що позначає голосний звук, то правило дев'ятки не діє. Наприклад: *діадема*, *діоптрія* [57].

Лексика та фразеологія розмовного стилю. Ще одним аспектом мовлення презентера новин, який враховувався під час дослідження стало

використання лексики та фразеології розмовного стилю. Безумовно, розмовна лексика так чи інакше буде присутня у мовленні презентера, зокрема через особливості подачі інформації в телевізійних новинах і неможливості повного уникнення відповідних слів. Однак, на нашу, думку, використання подібної лексики має бути мотивоване та не надто поширене. Крім того, використані слова мають бути вимовлені артикуляційно правильно, з дотриманням норм літературної мови.

Розмовний стиль (або його ще називають розмовно-побутовим) – найбільш уживаний у сучасній мові. Він використовується в побутовому усному спілкуванні та слугує для офіційного або неофіційного спілкування людей у повсякденному житті. Лексику розмовного стилю представлено великою кількістю експресивних та емоційно-забарвлених слів, зокрема метафор, порівнянь, синонімів, фразеологізмів, фольклоризмів, діалектизмів, просторічних та скорочених слів, вигуків тощо [74].

Виходячи з цього у дослідженні ми брали до уваги частоту використання лексики та фразеології розмовного стилю, доцільність появи таких слів у виступах презентера а також правильність вимови того чи іншого слова розмовного стилю.

Крім того, враховували появу “побутової” лексики та суржику, емоційно забарвлених слів (*дощичок, худючий, тонесенький, тощо*), просторіч та жаргонізмів (*крутий, чортяка, мо* (замість може), *тощо*), скорочень (*багатопверховий будинок – багатопверхівка, електричний потяг – електричка, маршрутне таксі – маршрутка, тощо*), звернень (*пане, пані, добродійко, Вітько, тощо*), вигуків (*О, ох, ой, ай, гей, ех, тощо*), вставних слів (*по-перше, по-друге, кажуть, тощо*), діалектизмів (*тра* (треба), *файний* (гарний), *копач* (лопата), *тощо*), фольклоризмів, а також приказок, прислів'їв (*Наївся, аж лоб твердий. Гарна, як свиня в дощ. Бодай ти скис, тощо*) [1].

2.2 Результати моніторингу програмного продукту телеканалу «24 канал»

Для здійснення моніторингу випуски новин ми вирішили переглядати не в ефірі телеканалу «24 канал», а на його сторінці в мережі Youtube. Можеві зауважити, що жодного фактичного впливу, крім позитивного, таке рішення на результати дослідження не має. Так, випуски новин публікувалися на Youtube-каналі того ж дня, коли з'являлися в ефірі, а можливість вільно оперувати швидкістю та глибиною перегляду зробила моніторинг більш результативним.

За результатами моніторингу нами було фактично переглянуто 27 випусків новин на телеканалі «24 канал» з 30 анонсованих у описанні методики, оскільки випуски за 3, 11, 22 та 26 листопада не були опубліковані на сторінці каналу з невідомих нам причин. Крім того, у випуску за 29 листопада нами не було зафіксовано порушень досліджуваних норм української мови.

Загалом, у переглянутих випусках змінилися п'ять презентерів новин. Варто зауважити, що вони з'явилися у випусках без певного алгоритму (не за тижнями чи форматі будень/вихідний день). Різні презентери провели різну кількість ефірів, окремі виступали ведучими разово. Так, нами було вирішено закодувати презентерів у порядку їхньої першої появи та присвоїти їм відповідні порядкові номери:

1. Ілона Довгань
2. Дар'я Кудімова
3. Тетяна Кругова
4. Єгор Скоріна
5. Леся Вакулюк

Так, за нашими підрахунками, найбільшу кількість ефірів підсумкових випусків новин, охоплених моніторингом, провели презентер 1 та 2, у той же час презентери 3, 4 та 5 фактично провели тільки по одному випуску.

Попередньо можемо зазначити, що презентери новин загалом продемонстрували високий рівень володіння українською мовою та професійно

працюють з сучасним – за час моніторингу нами було зафіксовано тільки декілька помилок у випадках, які не передбачені моніторингом. Однак ми вирішили не акцентувати на них певну увагу, оскільки, на нашу думку, вони були абсолютно ситуативними та не свідчать про певну тенденційність.

У той же час серед визначених категорій моніторингу в ході дослідження ми виявили декілька закономірностей щодо особливостей мовленні презентерів новин. У першу чергу вони стосувалися вимови шиплячих та переходу звуку звуку [в] в [ў] нескладовий. Однак про це згодом. Наразі пропонуємо ознайомитися з результатами моніторингу по кожній окремій категорії.

Вимова звуку [o]. Перш за все варто зауважити, що жоден з презентерів новин, мовлення яких розглядалося під час моніторингу, не порушує основного правила щодо вимови звуку [o] в українській мові – ніколи не наближає його до [a], наслідуючи чи несвідомо відтворюючи вимову, характерну російській мові. Проте в цьому контексті варто окреслити два випадки, які все ж були зафіксовані.

Так, у випуску за 30.10. презентером 1 у підводці до сюжету про військовій формування так званих «Л/ДНР» було вжито слово «казак» на означення окремої групи бойовиків. Даний випадок нами було зафіксовано та занесено до загальних результатів однак, ми вважаємо, що розцінювати його як помилку не варто. Припускаємо, що презентер вжив слово не через помилку, а для емоційного означення та підкреслення належності групи, означеної словом “казакі”, до Росії.

Схожу ситуацію також зафіксували й у випуску від 19. 11. Презентер 2 у власній назві російської соціальної мережі “ВКонтакте” замість звуку [o] вимовив звук [a], тобто «Вкантакте» – наслідуючи російськомовну вимову вказаного слова. На нашу думку, це також було зроблено не ситуативно, а цілеспрямовано – для підкреслення належності вказаної соціальної мережі до певної країни. У той же час у сюжеті про соцмережу, анонсованому презентером, соціальна мережа називається вже «Вконтакті» – повністю відповідно до норм української мови.

У той же час у рамках моніторингу нами було зафіксовано ще декілька випадків порушення вимови звука [o]. Зокрема, в одному з випадків презентер у слові *окропу* замість першого звука [o] вимовив звук [y], що викривило зміст слова. Крім того, в словах *нуля, блокування та транспортування* замість звука [y] мовцем було вимовлено звук [o]. Загалом, у вказаних випадках зможемо говорити скоріше про обмовку, ніж свідоме порушення правил вимови.

Крім того, нами не було зафіксовано порушень у випадках, коли ненаголошене [o] перед наголошеним складом з [y] звучить із наближенням до [y]. Також ми не зафіксували сильного наближення ненаголошеного [o] до [y], заміни звуку [o] звуком [y] чи вимови [o] з нахилом до [y] в будь-якій позиції. Нагадаємо, в гіпотезі моніторингу ми окреслювали потенційну можливість появи цих випадків через регіональні мовні особливості, характерні для території, де є телеканал «24 канал».

Вимова [y] нескладового. Враховуючи, що перехід звука [v] у так званий “нескладовий” звук [ʏ] можна простежити тільки в усному мовленні або зобразити при фонетичному розборі слова, оскільки [ʏ] не є окремою фонемою в українській мові, ми вирішили фіксувати в підсумку тільки найбільш однозначні випадки.

Так, ми, зокрема, фіксували випадки, коли перехід [v] в [ʏ] мав би відбутися логічно чи відбувається у більшості випадків усного мовлення. Серед них випадки, коли звук [v] є на початку слова перед двома наступними приголосними, як у слові *вплине* чи наявність другого варіанту вимови, як *вдома* (удома).

Загалом можемо зауважити, що основні випадки переходу [v] в [ʏ], які були зафіксовані під час моніторингу, стосуються ситуацій, коли [v] є перед приголосним на початку слова. Випадки з [v] усередині слова після голосного перед приголосним виявилися найменш поширеними, загалом їх було зафіксовано всього декілька, серед них і слово *автокефалія* яке традиційно вимовляється ні як інакше як *аутокефалія*. Також не надто часто траплялися випадки появи [ʏ] вкінці слова після голосного.

У той же час можемо констатувати, що випадків з певною специфікою вимови [ʝ] було зафіксовано досить багато. У підсумку ця група критеріїв моніторингу опинилася на другому місці за частотою появи. Загалом нами було зафіксовано близько 60 випадків, у яких так чи інакше не відбувся перехід.

Неможливість або невміння вимовляти у нескладовий пов'язані з впливом російської фонетики на мовлення українців, адже в російській мові такої фонемі немає зовсім, відповідно, звук в перетворюється на ф, що, по суті, в нашому дослідженні свідчить про трансформацію мовної, зокрема вимовної, норми сучасної української літературної мови в мовлені телеведучих в умовах українсько-російської диглосії.

Вимова твердих та м'яких шиплячих - [ж], [ш], [дж], [ч], [ж'], [ш'], [дж'], [ч']. Перш за все, можемо відзначити, що презентери новин, зразки мовлення яких опрацьовані в процесі моніторингу загалом дотримуються правил вимоги щодо шиплячих, у першу чергу щодо твердості [ч], [дж], [ш], [ж] в українській літературній мові. Загалом, жодних порушень щодо твердості [дж], [ш] (крім випадків з буквою щ, яку позначають двома звукам: [ш] і [ч]) нами зафіксовано не було.

Проте ми виявили ряд випадків невмотивованого пом'якшення чи просто м'якої вимови звуків [ч] та [ж]. Варто зазначити, що випадків, на нашу думку, невмотивованого пом'якшення [ж] було зафіксовано всього декілька. Так, у випуску від 16. 11. презентер 1 у словах *бронежилет* та *жилет* вимовила звук [ж] м'яко, а самі слова звучали як “бронежілет” та “жілет” відповідно.

Надалі подібних випадків ні в мові вказаного презентера, ні інших ведучих нами зафіксовано не було, тому говорити про системність помилкової вимови говорити не можна. Проте два випадки одної специфічної вимови поспіль можуть ілюструвати певні індивідуальні особливості вимови конкретного презентера.

Крім того, окремо ми вирішили розглянути випадки, коли в сучасній мовній практиці на стикові кореня й закінчення відбувалося подовження шиплячих ж, ч, ш. Так, у різних випусках ми зафіксували помилки у вимові слів

Запоріжжя, подружжя та узбережжя. Зокрема, слово вимовлялося без подовження звука [ж], а сам звук звучав не пом'якшено, а м'яко. Зокрема, помилку у слові *Запоріжжя* допустили презентери 1 та 5, помилки в двох інших словах ведучі 1 та 2 відповідно.

Це дозволяє зробити висновок, що помилки у вимові слів з указаними випадками є тенденційними і на них варто звернути увагу при відтворенні текстів презентерами. У той же час додамо, що за умови правильної вимови в означених словах перший звук [ж] мав би вимовлятися твердо, а другий – пом'якшено, до того ж зберігаючи подовження.

Проте найбільше порушень вимови нами було виявлено саме у випадку з невмотивованим пом'якшенням чи взагалі м'якою вимовою звука [ч] у різних позиціях. Проте згідно з правилами української літературної мови артикуляційні й акустичні властивості цього звука не зазнають змін у жодній з позицій, проте на практиці ситуація склалася кардинально інакше.

Зокрема, ми виявили пом'якшення звука [ч] чи взагалі його м'яку вимову у мовленні всіх презентерів новин, а окреслені помилки мали більшість з усіх виявлених у кожному розглянутому випуску. Зокрема, пом'якшення звука [ч] чи взагалі його м'яку вимову ми зафіксували у випадках, коли така ситуація фактично могла би бути, до прикладу, в слові *очільник*. Крім того, зафіксоване порушення відбувалось у словах, де звук [ч] навіть гіпотетично пом'якшеним і м'яким бути не може – *азначу, часу, почалося* і т.п.

Також аналогічні випадки порушень траплялись і під час вимови [шч], які позначаються буквою «щ». Зокрема, як і у випадках з окремим звуком [ч], пом'якшення та м'якість траплялися в зовсім неприйнятних для цього словах, таких, як *розтрощив, щент, хрещеною*.

Крім того, яскраво ця помилка простежувалась у випадках вимови скороченої назви областей, зокрема, в кожному з випусків, де траплялися слова *Одещина, Харківщина, Київщина, Львівщина, Кіровоградщина чи Миколаївщина*, незалежно від презентера, [шч] було вимовлено м'яко. На нашу думку, в таких словах вимовна помилка дуже вагома, тому варто її не припускати.

Загалом же порушення норми вимови шиплячих, за результатами моніторингу, стали найбільш масовими. До того ж вони траплялись однаково часто в мовленні будь-кого з презентерів. Усього, за підсумками моніторингу, нами було нараховано 72 випадки порушень. Це дає підстави вважати, що невмотивоване пом'якшення та м'якість, зокрема апіорі твердого [ч], засвідчує, що ця помилка є глибоко вкоріненою. Вважаємо, що на неї необхідно терміново звернути увагу та усунути, оскільки подібна вимова презентерів може чинити негативний вплив на мовну компетенцію та мовленнєву поведінку аудиторії.

Акцентуаційні норми. За підсумками моніторингу ми дійшли висновків, що загалом презентери не порушують правила наголошення слів. Однак нам усе ж вдалося зафіксувати декілька випадків неправильної акцентуації. Зокрема, помилки були допущені і в наголошуванні власних назв.

Варто зауважити, що під час моніторингу помилки другого типу були зафіксовані лише в презентера 2. Зокрема, двічі некоректною була акцентуація власної назви *Водяне*, де було наголошено звук [е] замість [о], та у власній назві *Піски* з наголосом на [и] замість [і]. Крім того, вказаний презентер допустився і помилок у наголошуванні декількох загальних назв, серед яких сироватка та зустрічну.

Некоректної акцентуації в загальних назвах також припускався і презентер 1. Зокрема, помилки були допущені в словах *шиномонтажу* та *депутатська недоторканність*, у якому наголос припав на корінь, а не суфікс. Унаслідок цього змінилося фактичне значення слова *недоторканність* та було викривлено зміст повідомлення.

Загалом, можемо зазначити, під час моніторингу нами не було зафіксовано критичних випадків порушення акцентуаційних норм. Серед іншого можна припустити, що описані форми наголошення є характерними для регіону початкового мовлення телеканалу і тому збереглися в мовленні ведучих. Крім того, можемо припускати, що презентери працюють над дотриманням норм наголошення. Зокрема, 2 презентер в одному з останніх випусків правильно наголосила власну назву *Водяне*, хоча до того двічі помилялася.

Крім того, нами було виявлено всього 16 випадків певного порушення акцентуаційних норм. Також ми відзначили, що презентери коректно акцентують слова в складних випадках наголошення, серед яких *фейсбук, випадок, помилка, грошей*. Це, на нашу думку, також засвідчує роботу над дотриманням норм акцентуації.

Норми вимови іншомовних слів, зокрема тих, що належать до «правила дев'ятки». За час моніторингу нами не було виявлено фактичних порушень у вимові слів іншомовного походження чи їх недоцільного вживання. Загалом можна говорити, що як такі слова іншомовного походження трапляються у випусках новин «24 канал» досить рідко. Ця закономірність також притаманна і сюжетам на міжнародну тематику.

Крім того, нами не було виявлено і жодних порушень у вимові слів іншомовного походження, які віднесені до винятків, зокрема «правила дев'ятки». Серед них і найбільш яскраво виражені порушення – вживання звука [и] на місці [і] зафіксовані не були.

Всього нами було зафіксовано тільки одне некоректно вимовлене слово іншомовного походження – власна назва Пакистан. Так, презентер 2 у випуску від 4. 11. замість звука [и] вимовив [і].

На нашу думку, така ситуація засвідчує значну роботу, проведену презентерами, з коректної вимови слів іншомовного походження. Крім того, ми вирішили розглядати єдиний випадок помилки як виняток, що не впливає на загальні висновки.

Лексика та фразеологія розмовного стилю. Наш моніторинг засвідчив, що презентери послуговуються лексикою розмовного стилю, але роблять це не надто часто. Крім того, ми зауважили, що подібні слова вимовлені артикуляційно правильно, з дотриманням норм вимови, притаманних літературній мові.

Також, на нашу думку, лексика розмовного стилю з'являється для підсилення емоційного забарвлення повідомлення. Зокрема, нами було зафіксовано використання слів *фірма-прокладка, кумівство, кварталівство* в

сюжетах та підводках до сюжетів про корупцію чи зв'язки у владі, *оковита*, *моторошне* в повідомленнях про трагічні події, *фіскали*, *кони* для назви певних професій.

Загалом ми встановили 24 випадки вживання презентерами лексики розмовного стилю. Певних помилок у вимові цих слів чи їх некоректного застосування зафіксувати не вдалося.

Підбиваючи проміжні підсумки проведеного моніторингу, можемо зазначити, що за більшістю досліджуваних категорій презентери новин дотримуються правил та норм вимови сучасної української літературної мови. Серед найбільш проблемних, на нашу думку, є перехід [в] в [ў] та невмотивоване пом'якшення шиплячих, зокрема звука [ч] та звукосполучення [шч].

ВИСНОВКИ

У ході магістерського дослідження було встановлено та схарактеризовано тип двомовності в Україні. Крім того, визначено причини її формування та наслідки розвитку.

Перш за все, ми з'ясували, що в лінгвістичній науці є різні підходи до трактування поняття білінгвізму, оскільки воно входить до сфери вивчення ряду мовознавчих галузей і дисциплін. Однак завдяки опрацюванню наукових робіт вітчизняних та закордонних науковців нами було виокремлено декілька основних рис білінгвізму в основних трактуваннях:

Нами було виявлено такі наукові погляди на явище білінгвізму.

Українські вчені пропнують такі основні тези для характеристики двомовності:

- явище білінгвізму передусім притаманне конкретній особі, а вже потім нації чи етносу;
- ступінь взаємодії мов між собою залежно від ситуації (поділ білінгвізму на чистий, координативний, субординативний)
- поділяти білінгвізм за ступенем володіння мовами (рецептивний, репродуктивний, продуктивний)
- білінгвізм є культурним явищем (монокультурний, бікультурний).

Натомість західні вчені пропонують такі підходи до трактування білінгвізму:

- білінгвізм – це почергове використання двох мов;
- національна одномовність може поєднуватися з індивідуальною двомовністю і багатомовністю;
- білінгвізм можна розглядати як прояв мовного імперіалізму.

Проаналізувавши наукову літературу та теоретичні джерела з теми, ми встановили, що поява та поширення білінгвізму в Україні та на теренах Запорізької області, зокрема, пов'язані з довготривалим впливом на мовну ситуацію в країні різних режимів, які намагалися знищити українську

державність і мову. Цей вплив торкнувся всіх рівнів суспільного, політичного та культурного життя. Відбулася поступова русифікація Південно-Східного регіону, до якого належить і Запорізька область. Як наслідок, побутує думка, що Запорізька область загалом російськомовна.

Такий вплив можна розцінювати як лінгвоцид, адже перехід у спілкуванні на мову іншої держави відбувався не на основі добровільного культурного взаємообміну.

Найбільшої шкоди українській мові було завдано на територіях, які перебували в складі Російської Імперії. Негативний вплив на українську мову здійснювався протягом майже 350 років, а найбільшого удару державній мові було завдано прийняттям «Ємського указу» та «Валуєвського циркуляру».

Крім того, в ході дослідження було доведено думку про те, що спроби зменшити поширення української мови в Україні, а також знизити її роль та вплив, що, в свою чергу, сприяло розвитку асиметричного білінгвізму, продовжувалися навіть після здобуття незалежності, аж до 2014 року.

Крім того, ми дослідили специфіку мовного квотування національного інформаційного продукту в умовах державної мовної політики. Визначили особливі умови, передбачені для збереження та розвитку мов корінних народів, окреслили новий статус російської мови.

Так, 25 квітня 2019 р. Верховна Рада проголосувала за законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Його підтримали 278 народних депутатів. Законом передбачається, що українською мають вільно володіти та обов'язково користуватися в роботі чиновники та депутати всіх рівнів, адвокати, судді, викладачі та медики. Крім того, державною мовою мала відбуватися комунікація в публічному просторі, державному та комунальному секторах, у сфері обслуговування, у підписах та маркуванні товарів та послуг.

Законом передбачене адміністративне покарання за невикористання української чиновниками та представниками влади всіх рівнів. Крім того, будуть карати за публічне приниження чи зневажання української, навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах або створення

перешкод та обмежень у застосуванні української мови.

Також закон про функціонування української як державної вніс суттєві зміни у діяльність засобів масової інформації та медійний ринок як такий. Перш за все, документ ще раз закріпив норми закону «Про телебачення та радіомовлення», яким встановлюються квоти на українську мову, згадані вище.

Серед іншого, йдеться про збільшення обсягу державної мови в ефірі вітчизняних телеканалів до 90% після п'ятирічного перехідного періоду

Також законом про мову було внесено ряд змін у діяльність друкованих ЗМІ та Інтернет-видань. Зокрема, в них уводяться квоти на українську мову.

Інтернет-представництва (зокрема, вебсайти, вебсторінки в соціальних мережах) зареєстрованих в Україні ЗМІ та суб'єктів господарювання, що реалізують товари та послуги в Україні, також будуть виконуватися державною мовою. На адаптацію сайтів до вимог законодавства передбачено перехідний період у 3 роки.

Варто зазначити, що зараз до 63,1% зменшилася кількість виключно російськомовних ресурсів, а частка сайтів, на яких є версії і українською і російською, збільшилася до 27,5%.

Законодавче врегулювання використання української в рекламі знову окреслює державну мову як домінуючу в цій сфері. Так, у друкованих ЗМІ рекламні оголошення мають публікуватися українською.

Ще однією особливістю державної мовної політики можна вважати створення Національної комісії зі стандартів державної мови. Комісія буде опікуватися збереженням та розвитком української мови, затвердженням норм правопису, вимог до рівня володіння державною мовою для набуття громадянства України.

Загалом, варто також зауважити, що в усіх окреслених нормах передбачено спеціальні умови для мов корінних народів. Умови можна узагальнити так: мовою корінних народів може з'являтися будь-яка інформаційна продукція, але вона має бути також подана й українською. Окремо

треба наголосити на статусі російської мови відповідно до прийнятого закону. Так, російська мова втратила статус мови міжнаціонального спілкування.

Загалом, підсумовуючи державну мовну політику, можна говорити, що в українських реаліях найдієвішим способом захисту та розширення вжитку української мови є квотування. Рішення про впровадження обов'язкової частки контенту державною мовою посилило роль української мови в медіапросторі та інших інформаційних сферах.

Крім того, ми провели моніторинг програмного продукту національного телемовника «24 канал» та проаналізували прояви й оцінили дотримання мовної та стильової норми. За результатами моніторингу нами було фактично переглянуто 27 випусків новин на телеканалі «24 канал».

Загалом, у переглянутих випусках змінилися п'ять презентерів новин. Варто зауважити, що вони з'явилися у випусках без певного алгоритму (не за тижнями чи форматі будень/вихідний день). Різні презентери провели різну кількість ефірів, окремі виступали ведучими разово.

Маючи на меті дослідити мовлення презентерів новин на предмет дотримання ряду норм української мови, категоріями аналізу ми обрали:

- фонетичні норми вимови звука [о];
- фонетичні норми вимови звука [у] нескладового;
- фонетичні норми вимови твердих та м'яких шиплячих – [ж], [ш], [дж], [ч], [ж'], [ш'], [дж'], [ч'];
- акцентуаційні норми – централізація наголосу або ненормативне наголошування;
- норми вимови іншомовних слів, зокрема тих, що належать до «правила дев'ятки»;
- лексика та фразеологія розмовного стилю.

За одиницю обліку ми обрали появу в ефірі окреслених категорій.

У проміжних висновках проведеного моніторингу ми зазначили, що за більшістю досліджуваних категорій презентери новин дотримуються правил і норм вимови в українській мові. Серед найбільш проблемних, на нашу думку, є

невмотивоване пом'якшення шиплячих, зокрема звука [ч] та звукосполучення [шч] та перехід [в] в [ў] – ми зафіксували 72 та 60 порушень відповідно. У той же час ми встановили, що презентери новин загалом завжди дотримуються норм вимови звука [о] – виявлено тільки 6 порушень, акцентуації – 16 відхилень та використання слів іншомовного походження – всього 1 помилка.

Також ми встановили 24 випадки вживання презентерами лексики розмовного стилю. Певних помилок у вимові цих слів чи їх некоректного застосування зафіксувати не вдалося.

Загалом, підсумовуючи проведене дослідження можемо говорити, що найбільш позитивно на стан мовної та стильової норм української мови впливає виважена мовна політика держави та прийняття законодавчих актів, які передбачають розширення вжитку державної мови. Перш за все тут варто виділити впровадження квот на україномовний інформаційний продукт. Можемо говорити, що завдяки збільшенню обсягів української, зокрема в ЗМІ, відбудеться розширення її використання населенням країни.

Крім того, можемо констатувати позитивний вплив від скасування особливого статусу російської мови – це заважає окремим політичним та громадським групам спекулювати на цьому. Також, на нашу думку, позитивний вплив чинять і ЗМІ, зокрема телебачення, які у своєму інформаційному продукті дотримуються мовних та стильових норм сучасної української літературної мови.

Негативними чинниками, які так чи інакше впливають на стан української мови, є тривала мовна та культурна експансія в минулому та спроби окремих політичних сил дескредитувати здобутки останніх років у функціонуванні української як державної. Зокрема, йдеться про спроби скасувати «мовний закон» і повернути російській статус офіційної хоча б в окремих регіонах. Також, на нашу думку, потребує розширення діяльність держави, пов'язана з розширенням сфер ужитку української мови – наразі на практиці проєкти реалізуються досить рідко та ненадто масштабно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Є. Вінниця, 2007. Українське ділове мовлення URL: <https://studfile.net/preview/3904159/> 1
2. Акцентуаційні норми української мови. URL: <https://cutt.ly/Drs5hMM>
3. Алтухов В. Modern ukrainian nation : language, history, culture. Львів, 2016. 463 с. 3
4. Берез В. Біля Ради люди вийшли на акцію: вимагають ухвалення закону про мову. 2019. URL: <https://hromadske.ua/posts/bilya-radi-lyudi-vijshli-na-akciyu-vimagayut-uhvalennya-zakonu-pro-movu>
5. Бибик С. Оновлена стильова норма засобів масової інформації. Українська мова. 2016. 81 с.
6. Бугайски М. Язык коммуникации. Харьков, Гуманитарный центр, 2010. 544 с.
7. Бурда Т. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму : молодіжне середовища Києва : автореф. дис. канд. філ. Київ, 2002. 22 с.
8. Васютинський В. Ідентифікаційний зміст мовних уподобань представників російськомовної спільноти : Російськомовна спільнота в Україні. Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2012. 162 с.
9. Верховна Рада ухвалила мовний закон URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QA4GpolF7Bc>
10. Відповідальність за порушення закону про мову відклали на 3 роки. 2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/25/7213547/>
11. Гаймакова Б. Мастерство эфирного выступления : Учеб. пособие. Москва, Аспект Пресс, 2004. 283 с.
12. Данильченко А. Закон про мову ухвалили. Як тепер розмовлятимемо? 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47403589>
13. Детектор медіа моніторинг. URL: <https://ms.detector.media/monitoring/>

14. Доктрина інформаційної безпеки України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009/ed20090708>
15. Дорошенко С. Про звук [в]. URL: <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine44-13.pdf>
16. Дюмін О. Вимова голосних звуків. 2005. URL: https://dl.nure.ua/pluginfile.php/492/mod_resource/content/2/content/content1.html
17. Дюмін О. Вимова приголосних звуків. 2005. URL: https://dl.nure.ua/pluginfile.php/492/mod_resource/content/2/content/content2.html
18. Емпіричні контент-аналітичні дослідження. Київ. 2017. URL: <https://cutt.ly/YrdiFSU>
19. Ефір загальнонаціональних, супутникових, місцевих і регіональних телеканалів є україномовним відповідно до вимог законодавства. 2019. URL: <https://cutt.ly/Erj2Ksj>
20. Ємець Т. Внесок київської старої громади в українське націєтворення: Наукові записки. 2011.
21. Єфремов, Симоненко й Гриневецький пропонують Раді визначити порядок використання мов в Україні. 2010. URL: <https://cutt.ly/Rrj2ZWf>
22. Жаборюк О. А. Білінгвізм крізь призму онтогенезу (авторська інтерпретація). Мовознавство. 2016. №2. С. 62–73.
23. Закон про державну мову в Україні: які покарання передбачені за його порушення. 2019. URL: https://24tv.ua/zakon_pro_derzhavnu_movu_5670_d_shtrafi_za_porushennya_v_ukrayini_n1145613
24. Закон про мову: хто та де муситиме говорити українською URL: https://24tv.ua/rada_pidtrimala_zakonoproekt_pro_movu_hto_i_de_musitime_govoriti_ukrayinskoju_n1042268
25. Закон України «Про телебачення і радіомовлення». URL: <https://tinyurl.com/ya6grgpv>
26. Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/print>

27. Закону про мову: що треба знати про зміну статусу російської в Україні URL: <https://cutt.ly/brsHeDN>
28. Закусило М. Набув чинності закон про мовні квоти на телебаченні. 2017. URL: <https://detector.media/rinok/article/130895/2017-10-13-nabuv-chinnosti-zakon-pro-movni-kvoti-na-telebachenni/>
29. Залевська А. Як треба вимовляти шиплячі звуки? URL: <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine8-7.pdf>
30. Звукова система української мови. голосні фонемі. URL: <https://cutt.ly/irdufMa>
31. Іванишин В. Мова і нація. Дрогобич : Відродження, 1994. 218 с. 26
32. ІМІ дослідження контенту URL: <https://imi.org.ua/monitorings/doslidzhennya-kontentu>
33. Квоти на україномовні пісні: за та проти. Думки українських музикантів розділились. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?kvoti_na_ukrayinomovni_pisni_za_ta_proti&objectId=1387218
34. Кириленко певен, що найближчими роками кількість книг українською на ринку може сягнути 90%. 2017. URL: <https://cutt.ly/qrj2BUX>
35. Ковтюх С. Вимова звука [o] без наближення перед складом з наголошеним [y] в українській літературній мові. URL: <https://cutt.ly/irdy5K5>
36. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254к/96-вр>
37. КСУ пояснив: Рада порушила процедуру розгляду та ухвалення «закону Ківалова-Колесніченка». 2020. URL: <https://cutt.ly/frkgFIIn>
38. Кулик В. Мовна політика та суспільні настанови щодо неї після Помаранчевої революції. Київ, Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2008. 55 с.
39. Лахвич С. Норми наголошування в сучасній українській літературній мові. Наголос і фахове мовлення. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm35_04
40. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва:

Просвещение, 1969. 214 с

41. Літературна норма і мовна практика : монографія. Ніжин, Аспект-Поліграф, 2013. 319 с.
42. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Львів : КМ Академія. 2002.
43. Масенко. Л. «Русский мир» і «мовний закон» Ківалова-Колесніченка. Як це сталося (хронологія). 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28141317.html>
44. Масенко. Л. Суржик: між мовою і язиком. 2019. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16244/Masenko_Surzhyk_miz_h_movoiu_i_yazykom.pdf?sequence=1
45. Методологія досліджень мас-медіа : робоча книга. Запоріжжя, ЗНУ. 2017. 129 с.
46. Мечковская Н. Социальная лингвистика : Пособие для студентов гуманитарних вузов и учащихся лицев. 1996. 207 с.
47. Мірошніченко П. Звуковий образ українського радіомовлення як національно-культурний феномен. Запоріжжя : ЗНУ. 2017. 328 с.
48. Мовні квоти: як змінився український радіоефір? URL: <https://cutt.ly/wrdAPg3>
49. Набув чинності закон про квоти на українські пісні та мову на радіо. 2016. URL: <https://cutt.ly/hrj20dE>
50. Нацрада оприлюднила рейтинги телеканалів за II квартал 2019 року. 2019. URL: <https://detector.media/rinok/article/172043/2019-10-31-natsrada-oprilyudnila-reitingi-telekanaliv-za-ii-kvartal-2019-roku/>
51. Німчук В. Історія українського правопису XVI–XX столітт. Київ : Наукова думка, 2004. 582 с.
52. Омельчук В. Державна мовна політика як чинник єдності гуманітарного простору: зарубіжний досвід URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-2-30.pdf>
53. Пальчку В. Сучасні особливості розвитку методів контент-

моніторингу і контент-аналізу інформаційних потоків. 2017. URL: <https://cutt.ly/Xrj288D>

54. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради. 2009. URL: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/fonetyka>

55. Пономарів О. Незалежна держава й державна мова. Київ, Либідь, 1999. 207 с.

56. Пономарів О. У незалежній Україні мовна ситуація в ЗМІ гірша, ніж вона була за радянських часів. URL: <http://www.telekritika.ua/lyudi/2002-07-04/457>

57. Правило дев'ятки. 2011. URL: <https://cutt.ly/krj26aQ>

58. Про затвердження складу Національної комісії із стандартів державної мови. 2019. URL: <https://cutt.ly/lrj9wxl>

59. Раді пропонують скасувати закон про мову. 2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-radi-proponuyut-skasuvatyzakon-pro-movu/30058251.html> 50

60. Радіостанції збільшили кількість української мови та пісень в ефірі – Нацрада. 2019. URL: <https://cutt.ly/prj9r9A>

61. Розенцвейг В. Новое в лингвистике : Выпуск 6. Языковые контакты. Москва : Прогресс, 1972. 536 с.

62. Русанівський В. Вияв семантичної структури мови в її функціональних різновидах. Київ, Наукова думка, 1988. 180 с.

63. Русанівський В. Питання норми на різних етапах історії літературної мови. Київ, Наукова думка, 1988. 208 с.

64. Русанівський В. Типи міжмовних контактів і їх вплив на семантику. Київ, Наукова думка. 1988. 146 с.

65. Савчинський В. Цензурна політика російського самодержавства й українське книговидання : Український історичний збірник. – 2009.

66. Свобода слова в Україні: загальнонаціональне й експертне опитування. URL: <http://dif.org.ua/ua/polls/2013-year/fiwivirvihvirhvuhv.htm>

67. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія.

Київ : Довкілля, 2006. – 716 с.

68. Семчинський С. Семантична інтерференція мов. На матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів. Київ : Вища школа, 1974. 256 с.

69. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ, Просвіта. 2001. 204 с.

70. Сідлов. С. Українська мова досі програє: про україно- та російськомовні сайти країни. 2018. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/10/19/233553/> 58

71. "Слуга" Бужанський каже, що вніс в Раду законопроект, який скасовує закон про мову. 2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/10/7234421/>

72. Стан української мови. Щорічний моніторинг: після сплеску використання української на телебаченні і в послугах, у цих сферах знову зросла частка російської URL: <https://cutt.ly/Crj9uDn>

73. Становище української мови у вітчизняному інтернеті. URL: http://ipress.ua/news/stanovyshche_ukrainskoj_movy_u_vitchyznyanomu_interneti__infografika_145786.html

74. Стилї мови: розмовний і художній. URL: <https://zno.if.ua/?p=4803> 61

75. Тараненко О. Нові явища у фонетиці сучасної української мови (кінець XX – початку XXI ст.). Мовознавство. 2016. №2. 44 с. 90

76. Тверді і м'які шиплячі. 2016. URL: <https://helpiks.org/7-30394.html> 63

77. Телеканал «24 канал» загальна інформація. URL: https://24tv.ua/general_info

78. У Верховну Раду надійшло 4 постанови про скасування закону про мову. 2019. URL: <https://cutt.ly/Vrj9ptJ>

79. Узунов С. Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія? 2014. URL: [Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія ...irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > orac > search](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/orac/search)

80. Українська мова за професійним спрямуванням. URL: https://pidruchniki.com/1597012240604/dokumentoznavstvo/vimova_sliv_inshomovn

ogo_pohodzhennya

81. Української стало трохи більше в ресторанах і на транспорті, в медіа незмінно домінує російська. URL: http://texty.org.ua/pg/article/kulch/read/60860/Ukrajinskoji_stalo_trohy_bilshe_v_restorana_h_i

82. Ухвалено новий закон про мову. Перелік основних положень URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29903678.html>

83. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова. Івано-Франківськ, Місто НВ, 2013. 332 с.

84. Фонетичне членування мови: поняття про склад; складові й нескладові звуки; наголос; проклітики й енклітики; такт (фонетичне слово). 2013. URL: <http://www.wikipage.com.ua/1xb1.html>

85. Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні // Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. URL: <http://www.maidan.org.ua/static/mai/1230106244.html>

86. Шевельов Ю. Так нас навчали правильних проізношень : Вибрані праці : У 2 кн. Кн. I. Мовознавство. Київ, «Києво-Могилянська академія», 2009. 334 с.

87. Шевчук Ю. Мовна шизофренія – нова, потужна форма русифікації. URL: http://zik.ua/ua/analytics/2015/07/08/yuriy_shevchuk_movna_shyzofreniya__nova_potuzhna_forma_rusyifikatsii_605587/

88. Що означає закон про мову для медіа? (ДОПОВНЕНО) URL: <https://detector.media/infospace/article/166833/2019-04-25-shcho-oznachae-zakon-pro-movu-dlya-media-dopovнено/>

89. Юсків Б. Контент-аналіз : історія та сучасний досвід. Рівне, Перспектива. 2006. 204 с. URL: https://issuu.com/kafinformi/docs/yuskiv-ka_history

90. Які квоти запроваджує закон про мову для медіа – ТБ, радіо, преси та інтернет-ЗМІ URL: <https://telekritika.ua/uk/smi/jaki-kvoti-zaprovadzhuie-zakon-pro-movu-dlja-media-tb-radio-presi-ta-internet-zmi/>

Результати моніторингу програмного продукту телеканалу «24 канал»

Випуск новин від 30. 10. 2019 Репрезентер 1*	
	Категорії моніторингу
вимова звуку [o]	у слові <i>козаки</i> замість звук [o] вжито [a] - казаки
вимова звуку [y] нескладового	у слові <i>вплине</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у слові <i>Одещина</i> звук [шч] вимовлений м'яко, у слові <i>очильник</i> звук [ч] вимовлений м'яко
акцентуація	у слові <i>лише</i> наголошено звук [и], а не [е], у словосполученні <i>депутатська недоторканність</i> наголошено звук [o], а не [a]
іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слова: <i>Одещина, нардеп, фірма-прокладка</i>
Випуск новин від 31. 10. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	
вимова твердих та м'яких шиплячих	у слові <i>читачі</i> перший звук [ч] вимовлений м'яко
акцентуація	у словосполученні <i>депутатська недоторканність</i> наголошено звук [o], а не [a], у слові <i>шиномонтажу</i> наголошено звук [y], а не [a]
іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слова: <i>фірма-прокладка, кумівство, кварталівство, США</i>

Випуск новин від 01. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у слові <i>вбивство</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слово: <i>оковита</i>
Випуск новин від 02. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>ввечорі, влада</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>чому</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>кращих</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>ще</i> звук [щ] вимовлено м'яко, <i>щиколотку</i> звук [щ] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слово: <i>інвестфорум</i>
Випуск новин від 03. 11. 2019**	
Випуск новин від 04. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку	у словах <i>вбив, ввечорі, вказати, здав, врятуйте, вже</i> не відбувся

[у] нескладового	перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>чому, процвітаючий, очильник, навчання, злочинці</i> звук [ч] вимовлений м'яко
акцентуація	у слові <i>тіні</i> наголошено кінцевий звук [і], а не перший
іншомовні слова	у слові <i>Пакистан</i> замість звуку [и] вимовлено [і]
розмовний стиль	вжито слова: <i>моторошне, нікопійки</i>
Випуск новин від 05. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [о]	у слові <i>окропу</i> замість першого звуку [о] вимовлено звук [у] що викривило зміст слова
вимова звуку [у] нескладового	у словах: <i>вдома, забрав, зробив, вилучив, всі</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>чого</i> , звук [ч] вимовлено м'яко, <i>відхрещувався</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>почали</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>частішали</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>Харківщині</i> звук [шч] вимовлено м'яко
акцентуація	у формі власної назви <i>Водяне - Водяного</i> наголошено звук [е] замість [о]
іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слова: <i>військові копії, землячки</i>
Випуск новин від 06. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у словах: <i>взявся, все</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>Харківщина</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>гарячу</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>пощастило</i> звук [шч] вимовлено м'яко
акцентуація	у слові <i>гуртожитки</i> наголошено передостанній звук [и] замість [о], у слові <i>ліжка</i> звук [а] замість [і]

іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слова: <i>гатили, розгон</i>
Випуск новин від 07. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>влаштували, врятували, автівки, любов, встигли</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	условах: <i>що</i> звук [шч] вимовлений м'яко, <i>трирічний</i> звук [ч] вимовлений м'яко, <i>зазначу</i> [ч] вимовлений м'яко, <i>часу</i> звук [ч] вимовлений м'яко.
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	вжито слова: <i>пиячила, полюбилися, запхнув</i>
Випуск новин від 08. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>вже, все, всі, автокефалія</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	условах: <i>ще</i> звук [шч] вимовлений м'яко, <i>чи</i> звук [ч] вимовлений м'яко, <i>розтроцила</i> звук [шч] вимовлений м'яко, <i>п'ятнадцятирічна</i> звук [ч] вимовлений м'яко.
акцентуація	у слові <i>сироватка</i> наголошено передостанній звук [a] замість [и], у слові <i>зустрічну</i> наголошено перший звук [y] замість [i], у власній <i>Водяне</i> наголошено звук [e] замість [o], у власній назві <i>Піски</i> наголошено звук [и] замість [i].
іншомовні слова	
розмовний стиль	вжито слово <i>гатили</i>

Випуск новин від 09. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [о]	у слові <i>нуля</i> замість звуку [у] вимовлено звук [о]
вимова звуку [у] нескладового	у слові <i>вже</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>почалося</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>часом</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>Київщина</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>доручив</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>початок</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>чому</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	у формі власної назви Водяне - <i>Водяного</i> наголошено передостанній звук [у] замість першого
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 10. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [о]	у слові <i>блокувати</i> замість звуку [у] вимовлено звук [о]
вимова звуку [у] нескладового	у слові <i>втримував</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>чекатиме</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>ощадливий</i> звук [шч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 11. 11. 2019**	
Випуск новин від 12. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [о]	у слові <i>транспортування</i> замість звуку [у] вимовлено звук [о]

вимова звуку [у] нескладового	у словах <i>втім, утік</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>що</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>вчасно</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>фельдшер</i> звук [ш] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	вжито слова: <i>оборонці, судилище</i>
Випуск новин від 13. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у словах <i>вважає, вже</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>покищо</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>захищав</i> звук [чш] вимовлено м'яко
акцентуація	у слові <i>налагодити</i> наголошено звук [о] замість другого [а]
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 14. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у словах <i>впродовж, вказівок, завдало</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у слова: <i>що</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>чоловік</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>Львівщина</i> звук [шч] вимовлено м'яко
акцентуація	

іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 15. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у словах <i>вперше, знов, втрата, наражав</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>Київщина</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>Харківщина</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>найвищому</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>чинний</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	у слові <i>ув'язнили</i> наголошено звук [йа] замість другого [и]
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 16. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у словах <i>втручання, вночі, висловив, використовував</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах <i>вчорашньої</i> звук [ч] вимовлено м'яко, <i>прапорщик</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>бронезилет</i> звук [ж] вимовлено м'яко, <i>жилет</i> звук [ж] вимовлено м'яко, <i>хіба що</i> звук [шч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 17. 11. 2019	

Репрезентер 3*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у слові <i>вже</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>ще</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>Кіровоградщина</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>чи</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 18. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>передумав, втрата, почав, провалив, вже</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>Черкащина</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>речові</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 19. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [o]	у власній назві ВКонтакті замість звуку [o] вимовлено [a]
вимова звуку [y] нескладового	у слові <i>вранці</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих	у словах: <i>скалічена</i> [ч] вимовлено м'яко, <i>вщент</i> [шч] вимовлено

та м'яких шиплячих	м'яко, <i>чиновники</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 20. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у слові <i>вже</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	використано слова: <i>гатити, прослушку</i>
Випуск новин від 21. 11. 2019 Репрезентер 2*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у слові <i>відреагував</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>подружжя</i> не відбулося подовження, звук [ж] вимовлено м'яко, <i>віче</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	

Випуск новин від 22. 11. 2019**	
Випуск новин від 23. 11. 2019 Репрезентер 4*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>робив, продовжував</i> не відбувся перехід до [ŷ]
вимова твердих та м'яких шиплячих	
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 24. 11. 2019 Репрезентер 5*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>перебував, постановив</i> не відбувся перехід до [ŷ]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>розтрощив</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>Запоріжжя</i> не відбулося подовження, звук [ж] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слова: <i>взамін</i> (натомість), <i>видворили</i>
Випуск новин від 25. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y]	у слові <i>реєстрував</i> не відбувся перехід до [ŷ]

нескладового	
вимова твердих та м'яких шиплячих	
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 26. 11. 2019**	
Випуск новин від 27. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>вищого</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>виконавчий</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	
Випуск новин від 28. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [o]	
вимова звуку [y] нескладового	у словах <i>внаслідок, вранці, розаовів</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>вицент</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>хрещеною</i> звук [шч] вимовлено м'яко, <i>узбережжя</i> не відбулося подовження, звук [ж] вимовлено м'яко, <i>Одещина</i> звук [шч] вимовлено м'яко
акцентуація	у слові <i>наклеп</i> наголошено звук [е] замість звуку [а]

іншомовні слова	
розмовний стиль	у випуску вжито слова: <i>фіскалів, опальному</i>
Випуск новин від 29. 11. 2019***	
Випуск новин від 30. 11. 2019 Репрезентер 1*	
вимова звуку [о]	
вимова звуку [у] нескладового	у слові <i>вбив</i> не відбувся перехід до [ў]
вимова твердих та м'яких шиплячих	у словах: <i>Запоріжжя</i> не відбулося подовження, звук [ж] вимовлено м'яко, <i>чотирнадцятого</i> звук [ч] вимовлено м'яко
акцентуація	
іншомовні слова	
розмовний стиль	

SUMMARY

Savchenko M.O. Language and Stylistic Rules on Ukrainian Television in Conditions of Asymmetric Bilingualism, 2019. 117 p.

The diploma paper discusses the adherence to linguistic and style norms on Ukrainian television in terms of asymmetric bilingualism.

Actuality of the qualification paper is caused by the need to study the research is conditioned by the necessity to investigate the observance of the language and style norms on the Ukrainian television under the conditions of the legislative norm on production and broadcasting of the fully Ukrainian-speaking product in the situation of real asymmetric bilingualism.

The goal of the work is to identify and characterize the main cases of violations of language and style norms on domestic television.

The realization of the goal involves assuming the following tasks:

1. To characterize the type of bilingualism in Ukraine determining the reasons for its formation and the consequences of development.

2. Investigate the specifics of the language quotas of the national information product in terms of state language policy.

3. Monitor the national television program software.

4. Analyze manifestations and evaluate compliance with language and style norms based on monitoring results.

5. Identify the positive and negative factors influencing the state and development of linguistic and stylistic norms of modern Ukrainian literary language.

Used methods of research are analysis and synthesis, comparative and typological, monitoring.

In the result of the research paper there was analyzed «24 channel» software for compliance with the language and style norms of the Ukrainian language.

Key words: language law, quotas, channel 24, bilingualism, Ukrainian.